

78 Ap
6-35

ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼՅԱՆ

ԽՄԲԵՐԳԵՐ
ԵՎ
ՄԵՆԵՐԳԵՐ

78 Ap 963
G-35 640000000 U:
hucpkr4kr 64
mkr4kr
1-0 1970:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՒ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՄՂԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մ ա կ ա թ Ե կ մ ա լ յ ա ն

ԽՄԲԵՐԳԵՐ ԵՎ ՄԵՆԵՐԳԵՐ

Կազմեցին՝ Ե. ՏԱՆԱՆ, Մ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ, Թ. ԱԹԱՅԱՆ
Խմբագրություն Թ. ԱԹԱՅԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Հանրային գրադարանային համակարգ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԴՐԱՏԱՐԱԿԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1970

МАКАР ЕКМАЛЯН

9-3-4 ХОРОВЫЕ И СОЛЬНЫЕ ПЕСНИ

(На армянском языке)

Издательство «Арастак», Ереван, 1970 г.

ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հայ տեխնիկոս կոմպոզիտոր Մակար Սկմայանի ստեղծագործության նշանավոր հետազոտությունը վերջին տարիներին գտնվել է մեծ համարում է: Վեհական դեր խաղաց միլիտանտական շրջանի նախկին երաժշտությանը հասնող արտադրանքը, Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Հարս Տալանի նախաձեռնությամբ, 1961 թվականին եւ Հայաստանի ԳԱ արվեստի ինստիտուտում Սկմայանի աշխարհիկ ստեղծագործությունների տպագրության հարցն առաջ քաշեց և ինստիտուտի նախնադարձությամբ ու երաժշտական Մարտին Մուրադյանի աշխատակցությամբ կազմեց կոմպոզիտորի աշխարհիկ ստեղծագործությունների մի ժողովածու: 1963 թ. հունիսի 2-ին Հայֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճում Տալանը կազմակերպեց Սկմայանի աշխարհիկ գործերի նվերված կամերո, որի ծրագիրը կազմված էր ինչպիսի ժողովածուի նյութերից: Համերգը մեծ հաջողություն գտավ:

1965-ին տպագրության ենթկառված ժողովածուն հետագայում զգալիորեն նախապայման Սկմայանի մի շարք այլ ստեղծագործություններով, մասնավորապես՝ գրողական երգերի մշակումներով, որոնց մանրակերպում հետազոտությամբ նրա արխիվում նայումարկերը երաժշտական Ռաբիբա Արսլանը (այդ երգերն են՝ № 1—17, 19, 21, 23, 29—31, 40, ինչպես նաև № 32 և 43 երգերի ուղ զբված, համեմատաբար աճիկ կատարող տարրերակները): Մյուսից 19 խմբերգ առաջին տեսում ենկեցին 1967 թ. նոյեմբերի 2-ին Կոմիտասի անվ. կոնսերվատորիայի գահ ձևում Ռ. Արսլանի ղեկավարությամբ կառույցում համերգին և նախկին մեծ հաջողություն գտան:

Հրապարակվող ժողովածուն պարունակում է 48 խմբերգ և մեկերգ, որոնցից 45-ը առաջին տեսում են տպագրվում (№ 33, 34 և 48 նախապես տպագրվել են պարբերական մամուլում): Ներկա նրատարակությունը գիտապատմական և կատարողական նախն նշանակություն ունի: Ժողովածուն զգալի կերպով նախադրում է Մակար Սկմայանի ստեղծագործության վերադարձը կամ պատկերացումը, հասնողին գրողական երգերի բովանդակության լայն ընթացում է նալ գաղափարի երաժշտության մասնագործական մեջ:

ՆՄՐԱԳՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Սակայն եկմայանի աշխարհիկ ստեղծագործությունների այս ժողովածուն ընդգրկում է հայ ժողովրդական երգերի մշակումներ և ինքնուրույն երգերումներ:

Ժողովրդական երգի մշակումը այն ժամին էր, որ առանձնապես մեծ նշանակություն ունեցավ հայկական երգչական արվեստի համար: Այնպիսի դասի վերջին քառորդի և այս դարսկանքի մի շարք նշանավոր հայ երգիչներ գիտակցված կերպով իրենց ստեղծագործական եռանդի խոշոր բաժինը հատկացնելով ժողովրդական երգերի մշակմանը, դրանով արդիւնավորեց երաժշտության մեջ ներդրեցին ազգային-ժողովրդական ցայտուն հատկանիշներով օժտված երաժշտական լեզու, իրականացրին հայ ժողովրդական միջուկ եկրոնական բաղձնաբայ երաժշտության մեծերի հատկանիշներով, պատմականորեն կարևոր խնդիրը, ստեղծեցին գեղարվեստական անկախ աշխարհ: Ժողովրդական երգի մշակման ժամը մինչև այս էլ նշանակալից տեղ է գրավում կոմպոզիտորական արվեստում և ժողովրդի ստորյա երաժշտական կենցաղում:

Եկմայանի այս մշակումներում հայ ժողովրդական երաժշտությունը ներկայացված է իր տարբեր ընդգրկումների ճանաչմամբ:

Մեծ ժանր են կազմում գրողական երգերի մշակումները, որոնց թվումսով և բնույթով բազմազան են (սիրո սխալի և ռաբա երգեր, կատակերգեր, սոցիալական թեմա ունեցող, ծիսական, պատմական, վրդակական երգեր, բնութային երգ և այլն), մեղերիցը թեև ոչ ծավալուն, բայց ընտրովի գեղեցիկ և ոճով՝ բնութագրական: Կան նաև ցարսալային ժողովրդական մի ցանկ երգերի մշակումներ, երգեր, որոնց իրենց լայն-խառնաշախավ լատ ամենալից հետաքրքրական են և ներկայումս տարածված նույն երգերներից տարբեր: Չորս օրինակով ներկայացված են հայ գրականական ըս-

տեղծագործություններ: Եկմայանը առաջին կոմպոզիտորներից էր, որ նկատեց գրականական երգը գեղարվեստական հարդարման նրա դարձնելու հնարավորությունը, այս դեպքում կա նրա նշանադրում և մշակում տարբերակները զանազանվում են ներկայումս հայտնի տարբերակներից: Ժողովածուում գտնում ենք նաև հայկական տաղային արվեստի աշխարհիկ միջուկի ուղ միջնադարի լավագույն նմուշներից մեկի՝ Դեմետրի Լախանցու «Սեփական ցարցը» և անուշ հովերնա տաղի մշակումը (նույնպես կա նաև Դարուսապ Դալիի «Ի Մեծանից» արարական տաղի մշակումը, դրախտաբար՝ ռոբիգմային կիմակում): Վերջապես, ըզգալի տեղ են զբաղում ազգային-հայրենասիրական երգերը (մի ցանկով եկմայանի ինքնուրույն հեղինակություններ են), որոնց հանդիսանում են անցյալ դարի հայ ազգային-սոցալագրական շարժման անմիջական անդադարունը եկմայանի ստեղծագործության մեջ:

Հայկական երգի մշակման այս բաղձնաբայ ճանաչմերը միասին վերցնած՝ բավական ընդարձակ պատկերացում են տալիս եկմայանի ստեղծագործական հետաքրքրությունների մասին: Դեպ կողքին միջնադարյան հայ հոգևոր երաժշտության բնագավառում կոմպոզիտորի խոր հետաքրքրություն էլ հաշվի առնելով («Դատարար»-ի ներդաշնակումը), պարզ երևում է նրա հանդես թեպետ շարժագրավածությունը հայ ազգային երգի ամբողջական ժառանգության նկատմամբ: Այս փաստը առավելապես արժեքավորում է եկմայանի ստեղծագործական ու հասարակական կերպարը:

Եկմայանի նույնպիսի ռաուսնախոթությունից երևում է՝ հայ ժողովրդական երաժշտության տարբեր միջուկի գեղարվեստական ընկալման մեջ նա որոշակի էվոլյուցիա է ապրել: Ոչնչանա կարևորագույն, եկմայանը նույնպես սկզբում ուղարկությունը կենտրոնացնելով գեղարվեստական ցարսալային-ժողո-

կրթական և ազգային-հայրենասիրական երգերի վրա, միայն հետապնդում է տնտեսական ցածրագույն հայ ժողովրդական երաժշտության առաջին ինքնատիպ ճյուղի՝ գրչության երգի մշակումը: Այս բանով, ըստ նրանց, որոշակի նշանակություն է ունեցել նվաճյալի հանդիպումը երեսուցորդ Կոմիտասի հետ (1895 թ.) ու նրանց թնկույտ և կարճատև համագործակցությունը: Քանիդան ընտրելի համադրումից հաստատում է, որ Կոմիտասը նվաճյալին է տրամադել իր նայելազան 23 գրչական երգեր Գրչականության և արժեստի թանգարանի նվաճյալի ֆոնդ, ձեռ. նո. 21, էջ 1—5ա, տե՛ս «Կոմիտասական» ժողովածու, 1969, էջ 24):

Քաղաքական որոշակի ընթացք տեղի է ունեցել նաև երգերը մշակելու, մասնավորապես՝ Սերյաշենական արձանատու, ընդ որում այս բանով էլ էական դեր կատարել է Նուր՝ գրչական երգը (Սերյաշեն կոմիտասյան նայելադրությունները) ստեղծագործական մշակման նյութ դարձնելը: Գեղարվեստական նոր պահանջներ առաջարկելով, դա նոր ուղիքություն է ստեղծ կոմպոզիտորի մասնակցությամբ, նպաստել նրա ուժի կատարելագործմանն ու քննադատականը:

Այսպես, եթե ընդհանուր առմամբ վաղ շրջանի պատկերով, քաղաքային ծրարչությունը հետ կապված ճանաչողական, ինքնաշնորհ նաև քաղաքում կենցաղական մի քանի գրչական երգերի մշակումներում նվաճյալի Սերյաշենական ուսման փակվում է նվաճյալի հարմարիսի անհրաժեշտ միջոցների օգտագործումով և այդպիսի դեպքում երգի ընդհանուր գեղարվեստականությունը ստեղծելու մեջ համեմատաբար փոքր դեր է կատարում, ապա, ուշ կատարված գրչական երգերի մշակումներում Սերյաշենական ուսման համեմատաբար ինքնատիպ է և արտահայտչական ակտի մեծ դեր է ստանձնում:

Կարելի է քվե՝ Սերյաշենական մի քանի միջոցներ, որոնց մասնակցության հատուկ են ուշ մշակված գրչական և մի քանի ուրիշ երգերին:

Դրանցից են՝ նվաճյալի դասական հարմարիսի անընդունելի, թափ ժողովրդական ձևերով հարմարվող առանց տեղիքի անկողների գործածությունը կայանաներում (Երեմյան էջ՝ կառուցվածքի միջում), նվաճյալի դասական հարմարիսի ժողովրդական կազմով որմնաձևատիպ տեղիքից խառնում, ընդհանրապես դիտանաների խիստ սակավ գործածություն, քրոմատիկ խառն բացառություն (ժողովրդական մեղեդիի մեջ գտնվող զարդադրությունները Սերյաշենական են բացառապես դիտանում միջոցներով, օրինակ՝ Բեմական որմնաձևով), ազգային դարձվածքների և կայանաների նախադրություն, որոնք, ինչպես

հետապնդում, օրինակ՝ Կոմիտասի երգերում հաստատվել, ակտի են հարմարում ժողովրդական լայն-մեղեդական ուժի, ջան ակտիվների դարձվածքներն ու կայանաները, լայն երկրորդական կազմով առանձնանքի անկողների աղյուս օգտագործում, նայելադրության (ճակի նայելի) առատ կիրառում և այլն:

Ընդհանրապես կերպարանակարան արտահայտչականությունը մեծացնող կարևոր գործեր է հակադրություն (կոմիտասյան) արվեստիկայի տարրերի օգտագործումը: Նվաճյալի գրչական երգերում ակտիվ և հրաշխանքի միջին նայելի մեղեդիականացման ծրարը (գեղեցիկ է, օրինակ, «Լալեր եմ երգի 1-ին նայելադրություն 3-րդ նայել»): Նշելով է, սրանց դիտան լիակց ինքնուրույն նայելի շեմ, թայց երևում ինքն հակադրական արվեստիկայի հետ շրջանակում որոշ կետեր ունի: Ուշ մշակումներում նաև նմանեցման (խիտաշխույժ) արվեստիկայի փորձեր է արել, հետապնդական են կանոնական նմանեցման օրինակները «Բնակի աղյուս, Էլիկիկա» և մի քանի աջ երգերում:

Ուսումնական է՝ այս բոլոր միջոցները գործածված են համեմատաբար, զուպ, մի յուրահատուկ ինքնատիպականությունով, որը սակայն, ոչ միայն քաղաքական արվեստի չի բերել, աջ Սերյաշենական (և հետապնդ՝ երգի) մի իմաստավորված պարզություն, ուղեվարություն և հարկություն (նման գաղափար անդադրված է նաև «Կատարադի որոշ Երգի Սերյաշենական մեջ»): Այս առանձնատիպականությունը նույնպես կապված է հայ գրչական երգի հետ, դիտան է նրա ուշ ծրարել ինքնատիպ: Այսպիսով, գրչական երգերի մշակման մեջ առաջնություն քաղաք են արտահայտել նվաճյալի ստեղծագործական նպատակները: Նրա մշակված այդ երգերից շատերը Սերյաշենական են որպես հոմոֆոն ուժի դասական՝ գեղարվեստորեն պարզ ու գրավիչ, և խորապես բովանդակային նշանակություն:

Այս համեմատման, անընդուն, չի նախաձեռնում ժողովրդական գեղեցիկ մյուս երգերի արժանավորությունը, որոնց ընտրված են ոչ միայն պատմական, այլև գեղարվեստական արժեքավորություն ստանձնող:

Ներկա ժողովրդական երգերի, և հատկապես գրչական երգերի մի գլուխ մասը գերազանցված է չլայնադրված սկզբներին, որոնցում հատկա ընթան չէ՝ երգի թեմ Եվայի են հատկապես, չկան նրաձանքների նայելադրությունները, երգերն խառնելով գրված չեն, միայն առաջին ստեղծ է կամ վերադարձ, Երաժշտական և տեղիքի ցուցիկներ չկան: Այսպիսի

խնայարկան թերությունների պատճառով այդ հրապերը մինչև վերջերս համարվում էին տարազորային և կատարման համար ոչ պիտանի ուղիվներ։ Մոտիկ ժամանակում, սակայն ցույց տրվեց, որ որոշոք թանձրացողական շարժողության տեսանկյունից, ակտիված մշակումներ են և խնայարկան թերություններով հանդերձ, անվերջորեն վերադասարկված արժեք ունեն։ Թորոխիտի մեջ ընդգրկվող համար հայտնաբերված, ցուցաբերված և համեմատված են միևնույն եղջի մեղրաշահման համար մեծաթիվ տարբերակներ, որոնցից ընտրված է լավագույնը, ակտիվածը։ Կատարված են խնայարկան շտրմաներ և քաջաշիկ անդամներ ճանաչված լուսավորման։

Բառամայն խնդիրներից շատերը ընտրվելով շարժարկած են երկրորդ՝ մեղադրի մեով, և այն դեպքում, երբ նախորդի օգուտներն ու խոսքերն էլ չկան, սխալ տարվողություն է տեսնվում, իբր դրանք հատկապես, են դաշնամուրի կամ գործիքային որևէ անհատիկ նկարի երբեմն, սակայն, անկախ շարժողության եղանակից, դաշնամուրը հաճախապես կարող է համարվել թե՛ երգի, թե՛ նկարի հատկացված։ Բոլոր այն դեպքերում, երբ ընտրվում էրկված չէ կատարողական կարգի խնդիրային այս կամ այն կարգին հատկացնելու համար գտել է թափանցանալի հիմնարկ տվյալներ։ Վերջին տարրի որոշին և «նախարար» երգերը, թեև ընտրվում ավելի ջուտ դաշնամուրային պիսունը կարող են համարվել, ջան խնդիրներ, անուսմանակնով, միայն ունենալով դրանց ընդհանուր ջալունը երգայնությունը, խնդիրը, լույսին պատկանելով ընտրվելու երաժշտական թոփանցությունը, թորոխիտում դրանց ներկայացնել է որպես խնդիր։

Բնագրերի համեմատությունից երևում է՝ հաճախ մեղծությունը սկզբնապես գրի առնելն ու ներդաշնակելն են ապաշխանական կամ պատահական տոնաբանության մեջ, դեռևս ցուանց հաշվի առնելու երգչականի այս կամ այն կարգի համար հարմար կամ անհարմար լինելու հանգամանքը։ Վերջնականորեն չնդհանրված մի շարք երգեր, որոնց աչքային է մնացել են կատարման համար անհարմար տոնաբանություններով, հատուրով ժողովարկած են հարմար տոնաբանության։

Խնայարկան աշխատանքի մի կարևոր մասը կազմել է գրութեան երգերի խոսքերի վերականգնումը։

Խոսքը երգի կարևոր թափանցողիկների մեջն է և նույնքան, որքան մեղծիչն ու դաշնակը, արտահայտում է հեղինակի ծանոթացումն ու անտեսարկական աշխատանքը։ Խոսքերի մեջ որևէ միջոցառություն նույնքան անթույլատրելի է, որքան

անհեղուկի է երաժշտական միջանորությունը։ Բայց, ունենալ է արդյոք ներկայումս այդ երգերի մշակված խոսքերը, դժվար է պնդել։ Լատուստապես, սակայն կարելի է պնդել՝ այն դեպքն չէ, երբ խոսքը, հաճախապես նաև տեմպի ցուցիկները և երանգանկերը թերի լինելու կամ ընտել գրված չլինելու պատճառով, չմիջանկյալ կանոնով տալու երգիվելով, պետք է ընդհանրապես հրաժարվել երաժշտական անհատն արժեք ունեցող երգերից։

Գրություն երգի մշակումներում խոսքերը լրացվել կամ վերականգնվել են հետևյալ մոտեցումով, ուրեղուց ունենալով ընտրվելով երգի վերնագրերը, բանաստեղծության սկզբի տողը կամ տունը և կամ միայն երանգը, թորոխապես երգերի մասնակց կամ տարբեր զանազան թորոխանությունով վերաբերվել, խնայարկը գտել է բանաստեղծական նույն տող կամ նույն երանգից հանդիմանող երգի տարբերակներ, և նրանց խոսքերը համեմատելով, անշուշտ օգուտը չործելով խնայարկի և Մ. Արշակունի օգուտը դաճակ խաղիկները-ը և «նախարար» մի խաղիկ-ը, խոսքերից անտրջալուց կամ վերականգնել է դրանք։ Բարձրագույնս լեզուն և այդ տեսակներից ընտրող արտահայտությունները, ջանի որ հեղինակի հաս ու կենտ ընտրվելով կամ, պատել էլ պատկանված են։ Վերականգնված խոսքերով երգերն ըստաղծել են երգչականներ, որոնք տալուց է նաև խնայարկի եղանակած՝ տեմպերի և կատարողական երանգներից վերադասարկված արդարացվածությունը։

Ներհանուր հոռիմոն կերպվածքում երգչականի թորոխ նախորդ երգերի մեծ մասում գրագրությանը միևնույն խոսքերով են երգվում։ Այն դեպքերում, երբ նախորդի մեջ խոսքերի տարբերություն կա, երկրորդ և հաջորդ տեմպի համար արդարև նախորդի խոսքերն ըստ անհրաժեշտության թերված են ծանոթադրություններով։

Չնայած նրան, որ երգերի կատարվածքը տունատուն է, համեմատելի է՝ պետք չէ 1-ին տան համար դրված երանգանկերը մեղմանություն կերպիկ երգչականի թորոխ տեմպում։ Խոսքի թոփանցությունից (մեղի զարգացումից) ելնելով, կատարողները կարող են թե՛ տեմպը, թե՛ կատարման աչ ճանախանները հաջորդ տեմպում այս կամ այն չափով տարբերակել։ Օրինակ, «Նախարար» երգի մեկնարանման հնարավորի մեղից մեկը կարող է լինել աչալու, 1-ին տունը՝ հաջորդն ու մեղի, 2-րդ և 3-րդ տունը առաջին կետերում աչալուցի, հուզումանից, վերջին 4-րդ տունը 1-ից վերջինց ավելի դաշնուր, միայն չեղարկված վանկերով վալուկ չեղարկվելով, սուան կրկնության, մաքն խաղիկով (աչալուր մեկնարանում) «Նախարար»-ը հենց է առաջին կատարմանը)։

ծողովանում երբեք դատարկան են հետևալ սկզբունքով, սկզբից դրված են գրադական երկրի երկարամասին մշակումները, որոնց ծողովանի թախանդարձական և երաշխալան ուրի հիմնական կողմերն են, որոնց մեջ ընդամանակ են նաև գրադական երկրը, որոնց իրենց ունեւան հատկանշներով սույա դեպքում շատ հետո չեն գրադականները, ապա վեւեռվան են ազգային հայրենասիրական երկրը և վերջում դաշնամուրի Եվրոպական շարադային ճնշւոյների մեծագոյն մշակումները:

Գրադական երկրը փոքրամասն են: Ինչպես հայտնի է ԿարաՄուրյան և Կովտուալ աղաւթի փոքրամասն երկրը կատարելաւ, մի շարի երկ միակեղ են: Եւրոյն հեւրոպայութեանը կա արտեւ: հատարոյին որոշ ուղեւոյս ապա Եւրոպայով հատարի 1-ից վեւեռն խմբերէլ Է մեծ մասաւր դատարկան են գրեւ-գրեւ միակեղ, դանդաղ և արագ երկրի հաշորդականութեան և այլ մասին ծանոթարտարոյններում արվան են դիտարարներ: Անդուա, հեւրոպայի է կազմէ այլ գրեւեր, եղալներ, շարալներ: № № 38—43 երկրը, որ ժամանակին, Նկնալանի դեկամբրտարյանը հնչել են արլին որվան մի երկաւար, այստեղ վեւեռվան են Եւրոյն հաշորդականութեան և կարող են կատարիլ այնպես, ինչպես հեւրոպային ինչ կատարել է*: Այլ երկրից ամեն մեղ երկրել է այնքան խաւքերով, որքան գրվան է Եւրոաների սուլ: Լաւեյալ տեղը կարող են պիտց գալ, երբ երկրը առանձին-առանձին կատարին:

Չի կարելի փախախալ, որ այս հատորով եղաւիւրվում են Ներալանի մշական կամ տեղեւան աշխարհիկ Ներալանն ու խմբերը: Մանուլան

* Երաշխարի մեղ հալ երաշխարթան մեղ այն ժամանակներից սկսած թախան ստաւիւրան է երկ: Լաւեյան փաւ կամ գրեւեւային ենան շարի տեղեւ են նաև Կովտուալ աշխատան որա կոմպոզիտիւր Կովտուալին, Կազմեւան, Իսպոլտով-Իրանով: Ներալանի այս շարիւրը հայրենալ խմբան շարիւրի տաղին Ներալանի է: Տե՛ս այլ երկրի ծանոթարտարոյն:

վեւեռվան հատկաւան հին հողվաններաւ, հնչատաւիւրան են այլ անուանը եւ: Երեւ սույն մեղ ոչ ժամանակների լիւերով, միշտ չէ, որ փախալին են լիւերեն խաւքան են ծանալիլ և մշակել հատարարոյնները, ծողովականը բաւով մեծ մասաւր հատարել են ազգային հայրենասիրական երկրը, արիւրական նա չիւրիւրան չն երկրի անունները), արտամեւալով պիտց է շարունակել փաւել Ներալանի մեւալները: Անդուր կարող են դաւալ նաև Եւրա աշաւիրտներ, ընդհանրաւան հալ կոմպոզիտիւրների, երաշխարների, խմբալների արիւրները: Անդուա, արտաւեւրան է գրեւ ժամեւում, որքանից ընտալին արաւալական չլիւրեն (արաւալին են ժամանալաւան, Ներալանին արաւալաւան և մարդիտար Արաւ Մանուլանի արտալարարոյնները) կամ Ներալանին չլիւրալներն այլ հեւրոպայների գրեւեր (արաւան, արիւրան, արիւրեւրան արիւր, Եւրա Մաւալի մեղով արտալական ժաւ զան մեղ մեղ եւ երկ մշակուլ մանուրան սկալիւրան է վերալական Ներալանից):

Անկախ որանից, թախանաւալի ծաւալալոր և ազգային ուր տեւալիւրից մաւոր չլիւրան Արաւատուանով, սույն ծողովանի մեղ չի մեղվան Եւրալանի դաշնական ժամանակալ իմ անուալ երկը, չեն մեղվան նաև Վեր ազգ հաւանիւրան խմբերը և ուսանողական շրջանի մի շարք գրեւեր, որոնց միայն կոմպոզիտի տեղեւասիրական կեւտարարան տեւալիւրից, այն է: Նեղ հեւտարարականութեան ունեն, և ժողալի թախատուները ուսանողական կանաւոր, որից արաւալական հատալի որվ: չաւիւր անորոշական տարալարարոյն չի տեւեւում:

Ծողովանում վեւեռվանի երկրի ընտալորի, Եւրոյն հեւ կապվան խմբալական աշխատանքի և զանաւան այլ հայրերի վերալարալ ժամանաւան տեղեւարարոյններ կան հատորի ծանոթարտարոյններում:

Ռ. ԱՐԱՅԱՆ

ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼՏԱՆ

Կենսագրական ակնարկ

19-րդ դարի վերջին շատ քիչ երաժշտական գործիչների թվում Արախյանը գրավում է առաջնորդ տեղը: Եւ առաջին հայ կոմպոզիտորն էր, որ աշխարհում Պետերբուրգի կոնսերվատորիայի լիակ դասընթացը, զինմել էր Ազատ ազնվազնների դպրոցում և իր ստացած գիտելիքները ծառայեցնում էր հայերին երաժշտական, աներազդեցության պրոֆեսիոնալ մանկադասի ղարկադեմը:

Մական Արախյանը ծնվել ու մեծացել է Կադաշապատում: Իր ծննդյան օրին՝ 1856 թ. հունվարի 21-ից (փետրվարի 2-ից) մինչև Պետերբուրգի կոնսերվատորիան մեկնելը (1878) Սա ժլուպես եղել է Էլմյանում, ստիպել է անոցի ծառան զափուրաց դպրոցում, մասնավոր ձեռնարկներով երգչություններ և ուսուցանացության վրած թաւմահալար ժողովրդի պարերն ու երգերը՝ այդ ամենից իր հոգում կրտսերով երաժշտական բաւմանքի տպավորություններ: Այստեղ է ծնոց թերեկ ճա ճան իր երաժշտական ճանմանական պատրաստությունը՝ լինելով Լ. Ռաչչյանի անմեղանքական աշակերտներից և օգնականներից մեկը, հետևապես հայկական ճանմելիներով (կրնոլլյանի սիւսեմ) շարականները ճանաչելու և հրատարակելու գործում: Այս հանգամանքը վրածակ ճշմարտություն ունեցավ ճյա ապագա գործունեության ուղղության որոշման տեսակետից: Գրեթե 7 կաթողիկոսական հանձնիւ Արախյանը տեսավ այն մարդուն, որը պետք է կարգավորեր ու վերանայներ հայկական ձեռնարկը աշխարհական երաժշակները: Այս մարդի ունեյ ճա, իրը 1878 թվին Արախյանին ուղարկեց Պետերբուրգ, որտեղտի ծնոց թերեկ երաժշտական կրթություն:

Պետերբուրգի կոնսերվատորիայում Արախյանն ստիպված էր հարցախաղ շատ դիվերտիսիւններ ու արվեստներ, շուրջ տաս տարվա ընթացքում անց-

նել տարրական, միջնակարգ և բարձրագույն ուսման փուլերը, աշակերտել որա հոլանդաֆի երաժիշտ-դասաւորների, ծանոթանալ համաշխարհային երաժշտության գաններին, ծնոց թերեկ երաժշտական տեսական պատրաստություն ու կոմպոզիտորական հմտություն և շատ ամենայնի զինման վերադառնալ հայերնց ու ծառայել հայերին երաժշտությանը:

1891 թվին Արախյանը հրաժարեց Ռիմսկի-Կորսակյան հոգեւոր դպրոցը, որտեւ երաժշտության դասաւոր և խմբավար: Այդտեղ ճա լուրջ հիմքերի վրա դրեց երաժշտության դասախմբման գործը, հայկական ճանմելիներից թաղի աշակերտներին ստիպելուց եղիւրական ճոտաւորություն, հանձն ու հանձնարար աշխատանքով տեղերեց մի երգչախումբ, որն այնի էր ընկնում իր կատարողական արվեստի բարձր մակարդակով: Երաժշտական աշտակարգ ընդունակություն ունեցող աշակերտներից ճա պատրաստեց խմբավարներ, որոնց ձեռնարկան երգչություններ ընթացքում վերադարձնում էին իրեն: Եւ դասախմբակեց բաղնաթիվ աշակերտներ, որոնցից շատերը հետագայում դարձան ճշմարտ երաժիշտներ: Դրանցից են՝ Տիգրան Լաւրանդյանը, Արմենակ Ծախմուրադյանը, Մուրել Արախյանը, Արախ Տեր-Լուկանդիսյանը, Ազատ Մանուկյանը, Անտոն Մալիկյանը և շատ ուրիշներ: Թերեկ մեկնեցուց ասոց ճյան աշակերտներ և ճաւ Կոմիտասը:

Անտիաշխարհական աշխատանքի գնով Արախյանը դիւ ուսանողական տարիներին Յոնանանիւն էր եղել իւր ժողովրդական ու հոգեւոր երգերի ճանաչական և մշակմանը: Լշտնակալից է ճյա դիւրմանին աշխատանքը, որով ճա աշխարհեց Պետերբուրգի կոնսերվատորիայի աներազդեցական դասարանը: Այն կոլովում է միուրիս թախտաւորները: Դա խմբարան մի կանաւաւ է, գրված սիմֆոնիկ Օֆարսաթելի երգչախմբի և մեկնողիչների հանալ

և առաջին անգամ հեղինակի ղեկավարությանը կատարվել է 1868 թվի մայիսի 28-ին՝ ակադեմիական ընտրության ընթացքում: Իր թեմայով այն կատարեց չէր հայ իրավագետության հետ և երաժշտության ունի մեծագույն հետաքրքրությունը: Քայքայ միաժամանակ դա առաջին փոխ-պրիմիրի ծախված անտիպոգրաֆիային էր, գրված հայ կոմպոզիտորի ձեռքով: Դերաստարար այդ կանտատայի մեջ հասել է սկզբի մի քանի էջը միայն և դեմար է դրանց հիման վրա գնահատել անբող գործը:

Երաժշտի է պատկանում դաշնամուրային երկարություն, որը յուր է տեսել 1892 թվին և հանդիսանում է հայ դաշնամուրային առ-դերաստարարական առաջին շրջանի աչքի ընկնող գործերից մեկը: Դա մի հետաքրքիր փորձ էր Օսմանյան տրադիցիայի յուրացման ուղղությամբ:

Ուսանողական տարիներից սկսած շուրջ տասն տարի երվայնյան աշխատեց պատարադի երեցորդության քաղմանայն մշակման ուղղությամբ: Իրեն հիմք ընդունելով այն եղանակները, որոնց հայկական ծախմանը ընկնող ծախմանը ին և հրատարակված էին և. Թաշնյանի կողմից, երվայնյանը համառ դրանց համեմատում էր սարերի երկրորդներում իր լսած եղանակների հետ, գրի առնում նոր սարերով և նշանով նախորդներում եղած փոխանակելով: Երվայնյանն առանձին նշանակություն էր տալիս այս գործին: Այն է վերջում Ոսմանյան, որ 1893 թվին ակադեմիայի անդամ պատարադի երվայնյան և քաղմանայն մշակմանը, Ոսմանյան թվին հանկարծիք մեկնեց Դեմոստրոսը, երկարացրեց այն կոմպոզիտորիան և Պալատական կապիտալի խորհուրդների ընտրությանը՝ առանձնապես ինչպես այդ խորհուրդների նախագահ և անվանի որս կոմպոզիտորներ Մ. Ա. Բալսեթի և Լ. Ա. Ռիմսկի-Կորսակովի քարծր գնահատականներ:

Վերադառնալով Ռիմսկի, Ոսմանյանը սկսեց պարադի Ներսիսյան դարձել երվայնյանի հետ և ստորիցնեղ քաղմանայն պատարադի առանձին հատվածները, որոնց առաջին անգամ հեղինակի Ռիմսկի փանքի մայր երկրորդում և արժանացան հատարադիական փորձանուր հավանությանը: Չորսը հաջորդությանը պատկերացրեց հետո, երվայնյանի դիմադրի հիման վրա կապողներս խորմանը հատկ կոմպոզիտորից քաղմանայն պատարադի հանդիմանել և նրա պատարադի օրինակաբանելով՝ թույլատրեց տալարել ու տարածել անմեղներ: 1896 թվին Լաշիցիյում յուր տեսով երվայնյանի պատարադի երվայնյան և քաղմանայն (արվան) և քաղմանայն խաղ խնդրի համար գրված փորձանշանով: Ընդդիմ երվայնյանի, պատարադի

քաղմանայն երեցորդությանը հաղթանակեց Ոսմանյանը, մի քան, որն անկախից կարող եղանակության ունեցող հայկական երաժշտական կոմպոզիտորի հետագա զարգացման համար: Միայն այն, որ պատարադի կատարման համար սկսվում է շարժում հայկական փառքում երվայնյանի կաղմանությանը ուղղությամբ, ինչին շատ ցուցադրված է:

Երվայնյան փորձանշանե հարկի է դրան պատարադի երեցորդության քաղմանայն, մշակման հեղինակ: Ճիշտ է, պատարադի իրեն երվայնյանի անմեղանախան գործն է և օժտված է փորադիսական քարծր արժանիքներով, քայքայ չի կարելի դրանով արժանաշխան երվայնյանի անմեղանախանությունը արժան: Տրադիցիան դարձան այս միակողմանի մտածողություն հետևանք է այն քանի, որ երվայնյան իր ունեղի ծախման շրջանում 1902 թվին հոգեկան ծանր հիվանդության առաժառակ և երեց տարի ստատակերց հետո, 1905 թվի մարտի 6-ին փառնանքի՝ անախար թողնելով անմեղանախան քաղմանով մուտղացումներ: Լուրմակ այն գործերը, որոնց նա անախար էր, քայքայ որոնց մնացել էին մեղանք փառնում, նրա մահից հետո անհետ կորել են: Այն քողար ինչ հաջորդել է փորել կողմանի և հախաղ երվայնյան երվայնյան արխիվում, փառնանքի ընտրել հանդերձ, վերջում են երվայնյանի լարված ու հետադարձ անմեղանախան արժանաշխանի մասին: Իր վրաժանքի լինելով չափազանց խառնախառն, Ոսմանյան գործին վերադարձել է քաղման՝ անմեղանքի Ոսմանյանի մի քանի փառքան:

Լառնանքան է, որ իր անմեղանախան կաղմի փորելի տարիների երվայնյան անելի ու անելի մուր էր կանգնում մուրդության երաժշտությանը, ծախմանում ու մշակում էր քաղմանով երեց: Երաժշտի յոթնեղում հաղթանակելով մուրդության երեցի մշակմանների պարզ թվարկությունն անգամ պատկերացրել տարկություններ է գործում: Դրանք թվին են պատկերում՝ անմեղանքի, «Դիմոն-քիմոն», «Մանգրուրան», «Էմմ կր-Ոսմանյան», «Դար արքի մուր», «Ոսմանյան անմեղ», «Մանառ արքի», «Մորոն օր, բո գիշեր», «Մեծ ժաման», «Միլոնիս», ընդ համար, «Մեղիկ դու սրուն», «Էմմոն-ժոն դու եղա», «Միլոն-մուր», «Կողմ էր և այ երեց: Երվայնյանի ծախման մուրդության երեցի օժտված լինելով փորադիսական ունի ու արտահարչականության և դիմանալով ժամանակի փորությունը, պատարադի և փորանքի էին անմեղանախան: Երվայնյան այն երեցի մշակել է դրան մեղանք դաշնամուրի երվայնյանության, որան խնդրի առանց նախախցության և դրան դաշնամուրային պիես: Բոլոր

դեպքերում էլ պահպանելով սովոր երթի մեղմին, նա աշխատել է սույ հարմունիկ այժմիսի Ներդաշնակությանը, որպեսզի այն հնչի հարստացած ու թարմացած, օժտված լինի ուսման միասնությանը և գեղարվեստական ջարեր հասկանիլով։ Եկամայանը նույն Օպերային ի հետևանքով նաև այն եղանակում ու ուսմանը, որոնց նա գրել է հայ ջանասերներին, հատկապես Ռ. Պատկանյանի և Մ. Պեյկիսյանի ջանասերությունների խոսքերով։ Երա աչք կարող երթերից առանձնապես նշանակալից են՝ «Ինչ փող զարկինք», «Լույս, ամպերը եկան» և այլ երգեր։ Դրանց օժտված լինելով մեղմին գեղեցկությանը ու հայեմունիկ Ներդաշնակությանը, անկասկած, կարծես դեր են կատարել հայ փոկալ ամբողջությունության զարգացման

մեջ և աքսոր էլ պահպանել են իրենց գեղարվեստական արժեքը։ Դրանց մեջ, ինչպես և ազգային հայեմունիկական երգերի իր մշակումներում, եկամայանը հանդես է բերել իր խորը մտաբեղմնությունը ու շահագործվածությունը հարազատ ժողովրդի պատմական նախատալով։ Օրա ազգային աշխատանքական պայքարով։

Մնալ է Եկմայանին միակողմանիորեն Ներդաշնակել որպես հայ եկեղեցու զարգացման և միաժամանակ հանդիսացել է հայ ազգային աշխատանքական շարժման զարգացման արտահայտիչ և որպես աշխատիմ զրավել է իր արժանավանքի տեղը հայ երաժշտության պատմության մեջ։

ՄԱՌԻՆՈՍ ԱՊՈՒՐՅԱՆ

1 ՆՐՆԶԸ ԼԵՃՏԱՆՏԵԼ Ը

Վշտամույզ
Con tristezza ♩ = 96

Soprani
Alti

Tenori
Bassi

Ա - րա - ղը հիշ - տա - ցի ա. վա՛յ. լի, լի.

լի, վա՛յ. ա - ղի չա՛ն, խա՛մ - քե - քը կոչ -

տա - ցի ա. յա՛ր, լի, լի, լի, վա՛յ, մա - լիկ չա՛ն

Արազը հեղտացել ա,
Վա՛յ, լի, լի, լի,
Վա՛յ, աղի ջուհ,
Ճամփեքը կոտացել ա,
Շաք, լի, լի, լի,
Վա՛յ, մաղիկ ջուհ:

Խաբար տարեք իմ յարին,
Վա՛յ, լի, լի, լի,
Վա՛յ, աղի ջուհ,
Դարձերս զատացել ա,
Շաք, լի, լի, լի,
Վա՛յ, մաղիկ ջուհ:

Իմ սերը սուր ա դառել,
Կրակ ու ջուր ա դառել,
Շա՛ր, քեզ սրտով սիրեց
Ի՜նչ թուր ու մուր ա դառել:

Էլի գա՛ն եմ իմացել,
Այլս ճամփիդ մնացել,
Գիշեր-ցերեկ քեզ համար
Միտք անելով եմ կացել:

Բախտը զարկեց սրբիս կես,
Արտասուքս եղավ գետ,
Քե ստեղծող կոթրես,
Շա՛ր, ինչ ափ տա՛ր քեզ հետ:

2 ՍԻՐՈՒՆ Է

Հանդարտիկ
Andantino ♩. = 64

Սրտառար, փայլուն խառնակ
amorevole e poco scherzoso

S.

A.

T.

B.

Սիրս'ն է, սիրս'ն է...

Արազի խոր աղեքը
Կողքս աղբյուր գաղեքը
Նստեմ եմ աղբյուրի,
Անում են լավ դարեքը:

Ի՞նչ տեղի եմ՝ քար չունեմ,
Ի՞նչ քանեմ եմ՝ քար չունեմ,
Երկնքի դուռ եմ դառնեմ,
Բշտեղու հնար չունեմ:

Անձ կազմ երես-երես,
Բաղդադ'ն, աստված'ն սիրես,
Բաշ-Շորապազ գնալիս
Իմ յարը հնար քերես:

Ապուր եմ եմեկ աղի,
Ուտոյի սիրտը դաղի,
Ես ու ես իրար սիրենք,
Թող թղամքն կատարի:

3 ԲՈՅԻ ԲԵՐՉԲ

(Առաջ Միսկին)

Հիացմունքով
Entusiastico $\text{♩} = 96$

S. mf
Քո - չոր բար - ծըր սալ - բու չի - ճար, աչ - քըր

A. mf
Քո - չոր բար - ծըր չի - ճար, աչ - քըր

T. p
Ցար, բո - չըր չի - ճար

ritardando

ten.

Սիրավոր
Amabile $\text{♩} = 60$

Ցախ - շուռ, ուն - քըր կա - մար, դու ստեղծ - վել 'ես

Ցախ - շուռ, ուն - քըր կա - մար, դու ստեղծ - վել 'ես

ten.

un poco rit.

♩

իմ - ծի հա - մար, ամ - գիմ ծա - դիկ իմ, մոր բու - սած.

իմ - ծի հա - մար, ամ - գիմ ծա - դիկ իմ, մոր բու - սած.

Coda poco a poco accelerando e crescendo sempre

ԻՅձ - Թուժ Ե - ղաճ ԻՅձ Ի՞նչ չաճ է. աՅ - գիՅ
 ԻՅձ - Թուժ Ե - ղաճ ԻՅձ Ի՞նչ չաճ է. աՅ - գիՅ

Ժա - ղիկ Իմ, Թոր քու - սած. ԻՅձ - Թուժ Ե - ղաճ
 Ժա - ղիկ Իմ, Թոր քու - սած. ԻՅձ - Թուժ Ե - ղաճ

ԻՅձ Ի՞նչ չաճ է. աՅ - գիՅ Ժա - ղիկ Իմ, Թոր քու - սած
 ԻՅձ Ի՞նչ չաճ է. աՅ - գիՅ Ժա - ղիկ Իմ, Թոր քու - սած

Բոյք բարձր ստացու յինար,
Այլոյ ետեղուն, ունայ կանար,
Դու ստեղծելիս ես ինկի համար,
Անգին ծաղիկ իմ երբ բուսած:

Գրչոյ տխուր է մարմարի,
Հազի յոյնոյ հարմարի,
Դու ես վարդոյ այս աշխարհի,
Անգին ծաղիկ իմ երբ բուսած:

Գիշեր-ցերեկ կեսած լալով,
Արդեւ-արտասուց թափելով,
Ինձ թողի ես չարչարելով,
Անգին ծաղիկ իմ երբ բուսած:

Քեզ տեսնել ինձ մեծ մահ է,
Հոգիս հախել, սրտ ընդ սրտի,
Իմանալ եղած՝ ինձ ի՛նչ բահ է,
Անգին ծաղիկ իմ երբ բուսած:

4 ԱՂՋԻԿ ՆԱՋԵՐՈՎ

Լայնաշունչ
Largo $\text{♩} = 40$
p

I
Ten. Աղ-ջիկ Յա-զե ըով. թիլ-թիլ մա-զե - ըով.

II

I
Bass Աղ-ջիկ Յա-զե - ըով. թիլ-թիլ մա-զե - ըով.

II

pp
գե - ըե-ցիր դու իճճ. Յա-զե-լի. հա-զար Յա-զե - ըով.

pp
գե - ըե-ցիր դու. շար

pp
Յա-զար. հա-զար Յա-զե - ըով.

pp
գե - ըե-ցիր դու իճճ. Յա-զե-լի. շար

con affetto molto cresc. poco allarg. *dim.* a tempo *dim.*

Ան իմ սիրե - կան, ինչո՞ւ հե - ու - ցար.

ձեզ ի՞նչ ա - րի, իմ գո - զե - լի. որ ինձ մո - ու - ցար.

ձեզ ի՞նչ ա - րի, յար՞.

Ես՞ր. որ ինձ մո - ու - ցար.

ձեզ ի՞նչ ա - րի իմ գո - զե - լի յար՞.

Ազգիկ եսկերով,
Թե՛թե՛կ մաշկերով,
Գերեցիք դու ինձ, եսկեի,
Հազար եսկերով:

Հազե՛կ ես աղլ,
Գե՛կ ես բաղլ,
Թառ բոլիք մառառ, սիրեի,
Սիրուե՛ իմ յարդ:

Ա՛յն, իմ սիրեկան,
Ի՛նչո՞ւ հեռացար,
Քեզ ի՞նչ աքի, իմ գովեի,
Որ ինձ մոռացար:

5 ԵՆՄԵՐԴ, ԵՆՄԵՐԴ (Առաջ Քալալ)

Հուզումնալից
Patetico $\text{♩} = 120$
rubato allargando

S. Ծառի վը-րա բաց-վել է կար-մի՞ր վար - դե

A. *f* Ծա - ռի կար - մի՞ր վար - դե

T. *f*

B. *f*

f a tempo rubato allargando

մարդ չը - գի - տի իմ վիզն ըն - կած սեզ դար - դե

f մարդ չը - գի - տի դար - դե

f

$\text{♩} = 112$ *mp* rubato poco allarg. a tempo

ծա - մե - լո՞ղ. ծա - մե - լո՞ղ. Են - կո ջան.

mp ծա - մե - լո՞ղ. ծա - մե - լո՞ղ. Են - կո ջան.

mp

poco allarg. *p* a tempo ritardando

մա - զե - ընդ էդ քո հը - կարտ ուն - քե - ընդ

մա - զե - ընդ էդ քո հը - կարտ ուն - քե - ընդ

մա - զե - ընդ

Շատ վրա բացիլ է կարտի փորը,
 Մարդ չգիտի իմ վրեժն ընկած առ դարը.
 Ժամերդ, ժամերդ,
 Ե՛կ'իս բռն, ժամերդ,
 Էջ քո կարտն ունքերդ:

Դու մի՛ կատիր իմնից քանկապին սերդ,
 Ծույլ տուր ինձ՝ պարտանով համարիք տնդ՝
 Ժամերդ, ժամերդ,
 Վառ կտրե՛ղ աչքերդ,
 Էջ քո կամար ունքերդ:

Տ ԳՈ ՓԵՓԵԳՈՎ (Յիվանի)

ԱՅՃԿԱԼԻ

Con desiderio

♩ = 108

S.
A.

Բո փա-փա - ցով վառ - վառ եմ, ա - թի՛, սի-րա-կան, ո՛ր - տեղ ես.

T.
B.

երկ - նա - յի՞ն ամ - ան - - բու մեջ մեզ - տեղ ծի - ա - ծամ, ո՛ր - տեղ ես.

ճա - ճա - Կար-նդ, ճա - յե լով աշ - քե - բու-մեջ լույս չը - մը-նայ.

եկ, ե - բե - վույս տե - սա-ճեմ, ազ - մի՛կ սի - րա - կան, ո՛ր - տեղ ես.

Քո փափագով զատվում եմ, արժ. սիրական, ո՛ր
տեղ ես.
Երկնային ամպերու մեջ նստող ծիածան, ո՛ր տեղ
ես:

Ճանաչարիդ եպերով աշքերունս լույս լսնաց,
Եկ, երևույթ տեսանեմ, ազնիվ սիրական, ո՛ր տեղ
ես:

Ի՞նչ պատահե՞լ, անուշիկ, որ դու նեղացար ին-
ճանից,
Քաղցրախոս, անուշ լեզու, անվամբ փոխական, ո՛ր
տեղ ես.
Քանի՞ մեկ քանի՞ յարաշար տանջվիմ աչքոյ ձեռ-
քով,
Ի՞նչ վեճապանեմ անվանի, կրակքիս պահանքան, ո՛ր
տեղ ես:

Անք սիրո վաշխական տեղերն ուրիշ մարդիկ
առան,
Դու արի միտքին գնակը դատարան, ո՛ր տեղ ես,
Թող միտքս ասեն, Ջիվան, այսօր սիրականդ կու
գա,
Թող տատանվի քո սիրով մինչև հավիտյան, ո՛ր
տեղ ես:

1 ԲԱՂԵՐ, ԳՈՒՔ ԿԱՆԱԶԵՑԵՔ

Դանդաղ, տնային
Adagio mesto ♩ = 54

S. A. *p* Բա - ղեր, դուք կա - նա - չե - ցեք. իմ յա -

T. *p* Բա - ղեր, դուք կա - նա - չե - ցեք. իմ յա -

B. *pp* Մա - ռալ, մա - ռալ, մա -

pp - լիմ ես - նա - չե - ցեք. շան, մա - ռալ, շան.

p - լիմ ես - նա - չե - ցեք. շան, շան.

pp - ռալ, մա - ռալ, շան, մա - ռալ, շան.

p իմ յա - լիմ ես - նա - չե - ցեք. Վա՛, լե լե

p իմ յա - լիմ ես - նա - չե - ցեք. Վա՛, լե լե

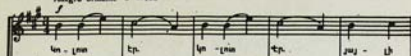

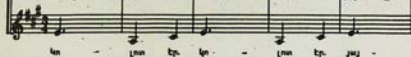
Բարե՛ր, դուք կանայեցեք,
 Իմ յարկն ճանաչեցեք,
 Զա՛ն, ժաբա՛յ բահ,
 Իմ յարկն ճանաչեցեք,
 Վա՛ր, թ, թ, թ, թ,
 Վա՛ր, թ, թ, թ,
 Վա՛ր, թ, թ,
 Որ զա ձեր ժառանգն առցե՛ր,
 Հաւոյ՛ ինձի կանչեցեք,
 Զա՛ն, ժաբա՛յ բահ,
 Հաւոյ՛ ինձի կանչեցեք,
 Վա՛ր, թ, թ, թ, թ,
 Վա՛ր, թ, թ, թ,
 Վա՛ր, թ, թ:

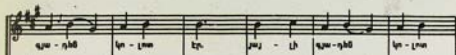
Աստե՛ր, Լորե՛ր, ե՛ս կարեք,
 Իմ յարկն ճանաչա՛ս յարեք,
 Շար յարի հետ խոսե՛րս
 Արեւոյ աղեք, իմացեք:

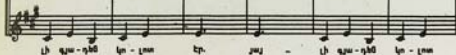
Ն ԿՈՒՆՈՍ ԷՐ, ԽՈՐՈՍ ԷՐ

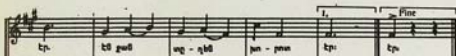
Արագ, փայլուն
Allegro brillante $\text{♩} = 108$

S.
կո - լոս էր. կո - լոս էր. յայ -

A.
կո - լոս էր. կո - լոս էր. յայ -

կո - լոս էր. յայ - լի գա - դեմ կո - լոս

լի գա - դեմ կո - լոս էր. յայ - լի գա - դեմ կո - լոս

էր. եմ ջան սը - դեմ խո - բոս էր. Fine

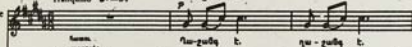

էր. եմ ջան սը - դեմ խո - բոս էր. էր.

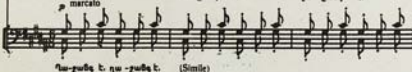
Attacca № 9

9 ՂԱԾԱՅԳ Է

Անջամբ
Tranquillo $\text{♩} = 54$

Իրագույն
sognando

Tenore solo
դա - ջանգ է. դա - ջանգ է.

դա - ջանգ է. դա - ջանգ է. (Simile)

Մուղ - Եվա լի - ճը լո - դա - ցա. բաղ - Եվա շու-քի՞՞

լո - դա - ցա. յո - քը տա - րի Բի - վանդ - ցա.

յա - ընս տե - սա՝ լա - վա - ցա. յո - քը տա - րի

Բի - վանդ - ցա. յա - ընս տե - սա՝ լա - վա - ցա.

10 ՄԵՌՆԵՒ ՍԱՐԲԻ ՈՐԴԻՆ

Գանգալ, խորանկ վառվ

Largo, con profondo dolore (♩=104)

S. *p*

Մեռ - նի սա - բը - թի որ - դիմ, ին - չո, տա - րամ

A.

Մա - րո - իմ, սա - թեր, ա՛յ, քար - քանդ տա - թեր...

espress. *cresc.* *dim.* *mp* *cresc.*

Ա - թիվ ցու ա - րավ զը - ծաց, աւ-պիմ դիմ ե -

dim. *dim.*

լավ զը - ծաց, հա - լալ քո - դու - քում չա - դի.

p unisooo

D. C. Più largo

սիր-տղա մի - գլա - րա մը - ճաց, Մեռ - մի սա - բը -

- թի որ - դիմ, Ին - չ, սա - բան Մա - րո -

- իմ, սա - բեր, ա՛յ, քար - ջանդ սա - բեր...

Մեռի՛ սարքի որդին,
 Խեղ, տաքա՛ն Մարդին,
 Սպի՛ր, ա՛յ քարջանդ սարեր...

* Այն զոլ արավ գնաց,
 Լիճիկն դեմ ելավ գնաց,
 Հալալ թողո՛ւթուն չափ,
 Միտա կիզալան մնաց:

Ջաղացի դուռը լինան,
 Չկա աղոթ ինան,
 Քոռը քաշին տարան,
 Մի քերան չարեց լիճան:

Խեղև գնաց Բայազետ,—
 Քոռը դ, սավ թողալեդ:
 Ա՛յ սարեր, սարեր սարեր,
 Քաքա՛նդ ընեք քառլեդ:

Մեռի՛ սարքի որդին,
 Խեղ, տաքա՛ն Մարդին,
 Սարի՛ր, ա՛յ քարջանդ սարեր...

11 ԵՂՍՈ ՋԱՆ

Յեփանյո
Vivo 116

պատկարաց
scherzando

S. A. *p* *f*

Ա - թի գը-մանք մեր տու - նը տես, եղ - սո ջան,

T. B.

Հո'ւյ, հո'ւյ, հո'ւյ, հո'ւյ, եղ - սո ջան,

p cresc. sempre

դանդ ու շա - քար կուտ-րեմ ու-տես եղ - սո ջան, հո - գի ջան,

դանդ ու շա - քար եղ - սո ջան, հո - գի ջան,

f *պ. ձ. ձ.* *f Coda*

սե-վուկ ա - չեր, եղ - սո ջան, քեզ դուր-բան, քեզ դուր-բան,

սե - վուկ ա - չեր, քեզ դուր-բան, քեզ դուր-բան,

Արի գնանք մեր տունը տեղ,
Եղտ ջան,
Դանդ ու շաքար կուտրեմ ուտես,
Եղտ ջան,
Հոգի ջան,
Ստուկ աչքեր եղտ ջան,
Քեզ դուրբան:

Ման ես գալիս քուզա-քուզա,
Գալով տվի՞ր մեզ փուչ ա:

Ման ես գալիս յտես-յտես,
Կարմիր բլբլ, սպիտակ շաւա:

Երևաւու եկա՞վ խամս,
Սիրտը սրտիս մեջ քամիս:

12 ՀՈՎ ԱՐԵՔ, ՍԱՐԵՐ ՋԱՆ.

Մանր

Grave

mp

♩ = 66

Tenor

Հով ա - րեք: սա - րեր ջան, հով ա - րեք, իմ դար -

I

Bassi

Հով ա - րեք. սա - րեր ջան, հով ա - րեք, իմ դար -

II

un poco animato

- դիմ դարձան ա - րեք, Սա - րե - րը հով չեմ ա -

- դիմ դարձան ա - րեք, Սա - րե - րը հով չեմ ա -

Սա - րեք, հով

a tempo

mp

- հուժ, սա - րե - րը հով չեմ ա - հուժ, իմ դար -

- հուժ սա - րե - րը հով չեմ ա - հուժ, իմ դար -

չեմ ա հուժ.

հիմ դար - ման ւ - - նում. իմ դար - հիմ դար-ման ւ - - նում.
 հիմ դար - ման ւ - - նում. իմ դար - հիմ դար-ման ւ - - նում.
 հիմ դար - ման ւ - - նում. իմ դար - հիմ դար-ման ւ - - նում.

Poco più animato

cresc.

ամ - պե՛ր. ամ - պե՛ր. ճի շիչ զով ւ - - ընք. վա-րար անձ - ընչ քա - փեք
 ամ - պե՛ր. մի շիչ զով ւ - - ընք. վա - րար անձ ընչ
 ամ - - պե՛ր. զով ծով ւ

dim.

rit.

a tempo

ծով ւ - - ընք. գեշ մար - դու օր ւ - - ըն - վը
 ծով ւ - - ընք. գեշ մար - դու օր ւ - - ըն - վը
 - ընք.

Coda

sempre ben tenuto

սեղ ին - ղի սա - կով ա - լիք: * Հով ա - լիք. սա - լիք ջառ.
 սեղ ին - ղի սա - կով ա - լիք: Հով ա - լիք. սա - լիք ջառ.
 սեղ

ritardando

հով ա - լիք. իմ դար - ղիմ դար-ման ա - լիք.
 հով ա - լիք. իմ դար - ղիմ դար-ման ա - լիք.
 հով

Հով արեք, սարհ'ր ջառ, հով արեք,
 Իմ դարդին դարման արեք:—
 Սարեք հով լին անում,
 Իմ դարդին դարման անում:

Ամպի'ր, ամպի'ր, մի քիչ քով արեք,
 Վարար անկու թափեք, հով արեք,
 Գեշ մարդու օր արեք
 Ան հողի տակով արեք:

Հով արեք, ամպի'ր ջառ, հով արեք,
 Իմ դարդին դարման արեք:—
 Ամպեք հով լին անում,
 Իմ դարդին դարման անում:

Սարեք, ձոթեք դարդեր ու ջրեք,
 Մարմանդ-մարմանդ զազոզ աղբյուրներ,
 Մի վեր կացեք իմացեք,
 Տեսեք իմ սրտի ցավեր:

Հով արեք, սարհ'ր ջառ, հով արեք,
 Իմ դարդին դարման արեք:

13 ԲԵՐԳԻՑԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆԸ ԵՆԿՑԵԶ ՏԵՍԸ

Ազատ, սքանչելի
Liberamente

$\text{♩} = 92$

mf con moto

poco cresc.

rall. molto

Tenori

Բեր-գի-ցը դուքս Ե-լա Ա-լա-զազ տե-սա, իա-

Bassi

Ա-լա-զազ տե-սա, իա-

Ա-լա-զազ տե-սա, իա-

dim.

a tempo

- նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, ա-րա-րած աշ-խար-հը դը-րախ -

- նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, դը-րախ -

- նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, դը-րախ -

rall. molto

$\text{♩} = 56$

mp

- տի սե-սա, իա-նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, Դու՛ն կե-ցիր քա-

- տի սե-սա, իա-նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, Դու՛ն կե-ցիր քա-

- տի սե-սա, իա-նու՛մ Ե-վա ջա՛ն, Դու՛ն քա-

- լով. bu կեր- քա՛մ լա - լով.

- լով. bu կեր- քա՛մ լա - լով.

- լով. bu լա - - լով.

լա լով ող - քա - լով. սա - ընդ ման քա -

լա - լով ող - քա - լով. սա - ընդ ման քա -

ող - քա - լով. ման քա -

Tempo I *mf* rall. molto

- լով. Ա - քա - քան աշ - քիս դու - ման ա

- լով. Ա - քա - քան դու - ման ա

- լով. դու - ման ա

a tempo

rall. molto

First system of musical notation with three staves. The top staff is in treble clef, and the bottom two are in bass clef. The lyrics are in Armenian.

Lyrics (top staff): դա - ռեւ, իմ կյանքն ու ա - թեւ յա - ման ա

Lyrics (middle staff): դա - ռեւ, իմ կյանք - քը յա - ման ա

Lyrics (bottom staff): դա - ռեւ, յա - ման ա

♩ = 60

mf - mp

Second system of musical notation with three staves. The tempo is marked 'a tempo' and 'rall. molto'.

Lyrics (top staff): դա - ռեւ, 0 - թեւ, գար - ճան ա - ճուշ օ - թեւ

Lyrics (middle staff): դա - ռեւ, 0 - թեւ, գար - ճան ա - ճուշ օ - թեւ

Lyrics (bottom staff): դա - ռեւ, 0 - թեւ ա - ճուշ

mp - p

Third system of musical notation with three staves. The tempo is marked 'a tempo' and 'rall. molto'.

Lyrics (top staff): ա՛յ, ո՛ւր եք կո - թեւ

Lyrics (middle staff): ա՛յ, ո՛ւր եք կո - թեւ

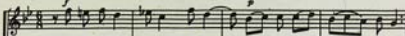
Lyrics (bottom staff): ո՛ւր եք կո - թեւ

Քերթիքը հուրս կըս Աղապար տես,
 հաւում է՛գն բռն,
 Աղապար աշխարհը դրածոյն տես ա,
 հաւում է՛գն բռն,
 Դեռ կնիքը բարձ,
 Եւ կնքում բարձ,
 Լաքձ ողբարձ,
 Սոքեր ժահ գարձ:
 Աղապարն աշխարհումս ա դարձ,
 Ի՞նչ կանգնե ու աքն յաման ա դարձ:
 Օրեր գարնան, տեսչ օրեր,
 Այն, ո՛ր կը կորեր:

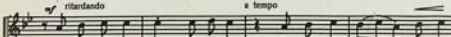
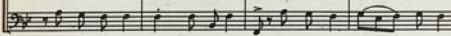
Ռեխարն էտին կարծա, լեղին՝ գամները,
 հաւում է՛գն բռն,
 Կտաւելն են ծաղիկները, ծառները,
 հաւում է՛գն բռն,
 Դեռ կնիքը բարձ,
 Եւ կնքում բարձ,
 Լաքձ ողբարձ,
 Քաշ ա բարձունքի:
 Արի գետնը քո ժահն եկած արտերը,
 Քեզ ո՞ր տեսա Կոթապարս իմ դարերը:
 Օրեր գարնան, տեսչ օրեր,
 Այն, ո՛ր կը կորեր:

14 ԵԼԸ ԵՐԳԻԿ

Աղետյոժ կատակով
Vivo scherzando ♩—116

T.

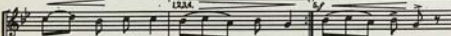
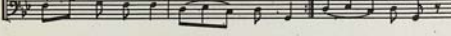
Ե - լա եր-դիկ քաժ քե - լե-ցի. չա - Յի-ման, չա - Յի-ման.
ուռ-քով զար-կի եր - դիկ քա-ցի. չա - Յի-ման, չա - Յի-ման.

ritardando *a tempo*

չա - րցա տուն չէր՝ Զըս - տա. լա-ցի. յար. չա - Յի - ման, չա - Յի - ման.

չի - մար քո - յիդ ես դուր - քան, չա - Յի - ման, չա - Յի - ման.

սե՛վ ա - լե - րուդ ես դուր - քան, ես դուր-քան.

Եւս եղիկ թափ շնեցի,
 Զահման, չահման,
 Ոտքով վարցի եղիկ թափ,
 Զահման, չահման,
 Շարս տուն չէր, ևստս թափ,
 Զահման, չահման,
 Չիտար թափ ևս զարթուն,
 Զահման, չահման,
 Ան աշխարհ ևս զարթուն:

Գիշերն անցուն ևս մնացի,
 Երազ տեսա՝ ծաղուն կացի,
 Լեւելու սար ուխտ զնացի:

Դու ետես կիզան, դու եղացա,
 Բոցոք իտեա՝ ըստի զաքա,
 Պազիկ մի տուր տամ դրացա:

Դու ետես կիզան, դու ետացեղու,
 Դու կու շնես ինչ օր մնա,
 Պազիկ մի տուր տանիմ դեղա:

Արի երթանք Լեւելու սար,
 Բերդ մի ջիւնեց մտնեց խաւար,
 Խաւարը կռպն կիտամ խաւար:

15 ՂԱՐԻՖ ԵՄ

Դամիադ. Ռոգեմուլո
 Adagio, commosso $\text{♩} = 80$
 poco rubato

S.

A.

T.

B.

Coda

sempre *pp* morendo

ես դա-րի՛ր եմ՝ զո - Յայն եմ, դար - դե - լըս ի - թար մի տաք

sempre *pp*

Դարի՛ր եմ, տեղս քոյ ա,
 Դարի՛րս ես ի՞նչ անհաղ ա,
 Վախենամ դարի՛ր սեռենմ,
 Անտիկ հողը մտնենմ:

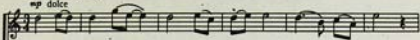
Ես ծաղա՛մ եմ՝ քոյ լկա,
 Ապրի՛րն ապրյա՛ր լկա,
 Վախենամ դարի՛ր սեռենմ,
 Վրաս մեր ու քոյ լկա:

• Ծանր, դուք ծիծառ մի՛ տաք,
 Հզե՛ր, դուք էլ բար մի՛ տաք,
 Ես դարի՛ր եմ՝ դուռնի եմ,
 Դարդերս իրար մի՛ տաք:

16 ՍԻՐՈՒՆԻԿ

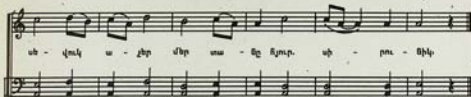
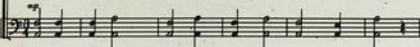
Սիր-ւոյր
Amabile $\text{♩} = 64$
mp dolce

Tenore
solo

Էս դիմ աղ-բյուր- էն դիմ աղ-բյուր. սի - րու - Յիկ.

Bassi

սե - վուկ ա - չիւր միւր տա - ճը ճյուր. սի - րու - Յիկ.

Էս դիմ աղբյուր,
Էն դիմ աղբյուր,
Մթառնիկ.

Մառկ ալմը՝
Մեր տանը հյուր,
Մթառնիկ:

Արև տարին,
Մառուտ քարին
Կարգալ բռնեմ
Դրկեմ յարին:

Էս դիմ արտ էր,
Էն դիմ արտ էր,
Բարև լառա՛վ
Սոսիս դարդ էր:

Լուսնակ գլխեր,
Վարդի փղեր,
Ա՛յ, մեկ սրտեմ
Կարմիր թղեր:

Էս կողմը ետ,
Էն կողմը ետ,
Ձարուկ եկա՛վ
Պաղկեն անուշ:

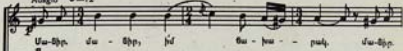
Չարը տանեմ,
Չարը զտեմ,
Մասեկիք ընրեմ
Մասեմն անե:

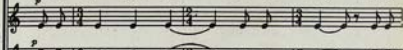
17 ՃԵՌԵՐԵԿ

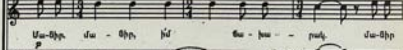
Խոսք՝ Ղ. ԱՂԱՅԱՆԻ

Հանդարտ

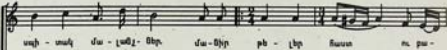
Adagio 72

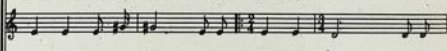
S.
 Աս-Յիր, մա - Յիր, իմ ճա - իա - - լակ, մա-Յիր.
 p

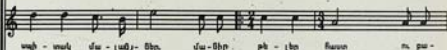
A.
 p

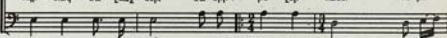
T.
 Աս-Յիր, մա - Յիր, իմ ճա - իա - - լակ, մա-Յիր
 p

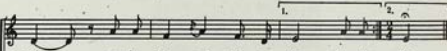
B.

 ազի - տակ մա - լանջ - Յիր, մա-Յիր թե - լիր հաստ ու քա -

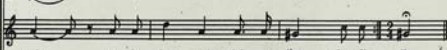

 p

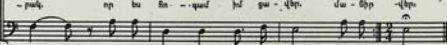

 ազի - տակ մա - լանջ - Յիր, մա-Յիր թե - լիր հաստ ու քա -

 - լակ, որ ես եռ - - գամ իմ ցա - վեր, մա - Յիր -վեր,
 1. 2.

 p

 - լակ, որ ես եռ - - գամ իմ ցա - վեր, մա - Յիր -վեր,
 1. 2.

Մանկը, մանկը իմ ճակատակ,
 Մանկը սպառնակ մազանչներ,
 Մանկը թեկը հաստ ու քարակ,
 Որ ես հոգամ իմ ցավեր:

Տղամանիկը գուցա չունի,
 Հակոբ է գնում ոտաբաց,
 Գարբեմիկս չուիս չունի,
 Միքո տնում է տուգ ու լաց:

Կարծիք օրս երբ սնուցավ,
 Եվ պարտեց մեաց, թեև քիչ,
 Պարտավորոջ սիրտն էլ սնուցավ,
 Եկավ տաքավ ամեն ինչ:

Մանկը, մանկը իմ ճակատակ,
 Մանկը սպառնակ մազանչներ,
 Մանկը թեկը հաստ ու քարակ,
 Որ ես հոգամ իմ ցավեր:

18 ԼՈՒՍՆԱԿՆ ԱՆՈՒԵ

Պաղար
 Tranquilla $\text{♩} = 56$
 [Solo]

T. *p*
 Lու-Յակն ա - Յուգ. հոյն ա - Յուգ. (ա՛յ) լի լի

R.

Piano *f* *p* *cresc.* *f*

լի լի (ա՛յ) լի, լի, լի, լի

p

zḥ - Զա - Կա - Թի քուՅՅ ա -- Թուշ, եր - Թեկ եՅ
 օ -- ընր որ կեկ. Թեճք աա -- ընր :
 1.

Musical score for a vocal and piano piece, page 45. The score is in 4/4 time and consists of five systems. The vocal line is in the upper staff of each system, and the piano accompaniment is in the lower staff. The lyrics are in Armenian. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'p' (piano) and 'cresc.' (crescendo).

Լուսալիս սևուց, հոգի սևուց,

Վա՛, թ, թ, թ, թ,

Վա՛, յո, թ, յո, թ,

Երևակայի՛ր քովս սևուց:

Երեկ էս օրի,

Որ կենեկդ սաղի:

Ծագից քուսակ երկուց,

Հալցի փոքի էր սևուց:

Հասա՛կ երկուց կարածս,

Մամբա՛կ պարկի՛ր՝ քովս սևուց:

Չգրքուս քամի՛ն կից,

Շախի՛ն հոգի էր սևուց:

Դպրոց, հոգի մեկի էն,

Ջրից գրքու՛ն՝ մենի սևուց:

Հալցի քուսակ իրեկց քովս,

Բրու՛յի տալի էր սևուց:

Առնահալսու հոտ քոքի,

Բա՛խից վարդի հոտի սևուց:

19 ՎԵՐԻ ԵՄ ՔԵԳԵԼ

Սիրալին
Amabile ♩ = 112

Tenori

mf

Վարդ եմ քա - ղել շա - ղե - թով, փռնջ եմ

I

Bassi

mf

Վարդ եմ քա - ղել շա ղե - թով, փռնջ եմ

II

Եսայ, Եսայ, Եսայ, Եսայ.

mf *cresc.*

ա - ղել տա - ղե - թով, յար, Եսայ, Եսայ, Եսայ.

mf *cresc.*

ա - ղել տա ղե - թով, յար, Եսայ.

mf

Եսայ, Եսայ, յար, Եսայ.

dim. *p*

Ես, Եսայ, Եսայ, Եսայ, Եսայ, Ես, Եսայ, յար, Եսայ.

dim. *p*

Ես Եսայ, Ես, Ես, Եսայ, յար.

dim. *p*

Եսայ, Ես, Եսայ, յար.

Յայ. Յայ. Յա. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յա. Յայ:

Յայ.

Յայ. Յայ. Յա. Յայ.

Յայ. Յայ. Յա. Յայ:

Վարդ եմ քարեկ քարեկում,
 Շուրջ եմ արեկ խաղկում,
 Յար, եար, եար, եար,
 Լա, եար, եար, եար,
 Լա, եար, եար:

Այս քաղաք բաժան եմ կրթչրեկ
 Իրա կանաչ քարեկում:
 Յար, եար, եար, եար,
 Լա, եար, եար, եար,
 Լա, եար, եար:

Յոյս մաղկոյ արեկ ես,
 Այնքոյ քարեկ ես,
 Երեք օր ա չեմ տեսի՝
 Իմ սիրտը մարեկ ես:

Ջաղի գոմով յուր կուգա,
 Այնքոյ քարեկ յուր կուգա,
 Յար, կանի՛ն՝, Անկոյ մեղիմ,—
 Էրթամ արեկս դուր կուգա:

20 ԸՆԶՐԵՎՆ ԵԿԸՎ

Ամառիկ
Amabile ♪ — 112

Aria *Andante* 2/4

Sopr. solo *mf*

Ածծ - րեզն է - կալ շա - դա - լեմ.

S.
A.

T.
B.

Piano *p*

[illegible]

S.
 A.
 T.
 B.

1. 2. Coda

Անկրճեմ եկեալ զարդալեմ,

Ոտքս տնքն դարձալեմ,

Վա՛ր, թ, թ, թ,

Լե, թ, թ, թ,

Լե, թ, թ,

Հրեա ձկնով իմ սիրտից,

Այ Լի՛ն տառիկն խաղաղեմ,

Վա՛ր, թ, թ, թ,

Լե, թ, թ, թ,

Լե, թ, թ:

Դեմ, աղոթքսն իսկ սնեմ,

Թղթաւեմ, դեմ չսուշ սնեմ,

Չեմս գցեմ վերով,

Մի երեսը պաշ սնեմ:

Խաղիչեքը փռեղ եմ,

Նախըրեմ զարկեք դրեղ եմ,

Թաղան զսու, չեղ ուտեք:

Անք, կարազ իսկալեղ եմ:

Տառափած իսկի ճուտ թերեմ,

Ոչխարի ժամունե մերեմ,

Որ գիտենաւ, սուրճ զսն,

Թե չեղ պարով կտիթեմ:

Ղուշ մի դառնա թևավոր,

Դեմ իսկ կանչի ձևավոր:

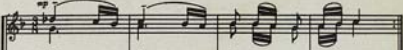
Ծաղաք կե՛նի՝ եւ օրը,

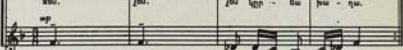
Որ զսու մեր տուն թաղավոր:

21 ՉԵՄ ԿՐՆԸ ԽԸՂԸ

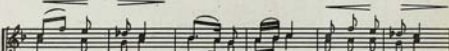
Նուագի
Delicato

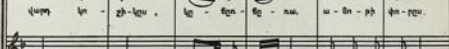
mp

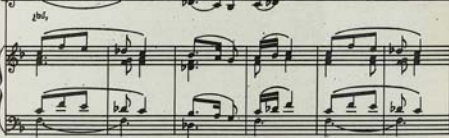
S.
 Ձեմ, շեմ, շեմ կըր - ճա խա - դա.

A.

Piano
mp

 վարդ կո - շի - կու . կը - ճըռ - ճը - ուա, ա - մո - թի փո - լըս.

 շեմ,

կը գըն - կը - ուս.

կն - սու - թըս կը - գա կը - վըռ - վը - ուս

չե՛մ չե՛մ

dim.

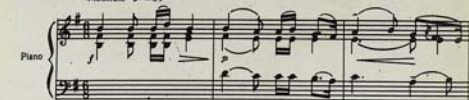
Չե՛մ, չե՛մ, չե՛մ կրեա խաղա,
 Չե՛մ, չե՛մ, չե՛մ կրեա խաղա,
 Մաքր կողիկս կ'ոճես,
 Մտքի փոքս կ'զոգես:

Չե՛մ, չե՛մ, չե՛մ կրեա խաղա,
 Չե՛մ, չե՛մ, չե՛մ կրեա խաղա,
 Մաք փափուքս կ'ոճես,
 Կեռքս կ'ա կ'ովոքս:

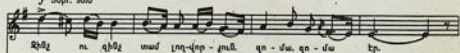
22 ՀԱՄԱՐ ՀԱՄԱՐ ԷՐ

Հափալոր
Moderato ♩ = 54

Piano

f Sopr. solo

S.

A.

T.

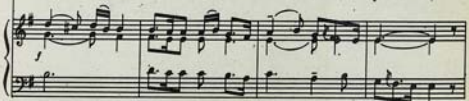
B.

meno f

meno f

meno f

Ձո - մա, զո - մա էր.

գիտ լա-րակ տամ լող-վոր - ջուհ, քո - մա, քո - մա էր,
 քո - մա, քո - մա էր,
 քո - մա, քո - մա էր

Musical score for a song, page 55. The score is in G major (one sharp) and 4/4 time. It features a vocal melody with lyrics in Armenian, piano accompaniment, and a guitar part. The lyrics are: 'գիտ լա-րակ տամ լող-վոր - ջուհ, քո - մա, քո - մա էր, քո - մա, քո - մա էր'.

p

ն'է տ - ան. ո'չ հաւ-ճե-ցա՛վ, զո - մա, զո - մա էր.

զո - մա, զո - մա էր.

զո - մա, զո - մա էր.

f

նշ ե - հաճ ծախ - կալ ծո - վեճ, քո - մա, քո - մա էր.

քո - մա, քո - մա էր.

քո - մա քո - մա, էր.

Ձի՛նչ ու պի՛նչ սամ յողորդուն,—
Ձում պում էք,

Ձիմ յայակ սամ յողորդուն:
Քում պում էք:

Ո՛չ էսո, ո՛չ հալեցալ,
Ձում պում էք.

Ո՛չ էհաւ ծամկալ ծովն:
Քում պում էք:

Ձի՛նչ ու պի՛նչ սամ յողորդուն,—
 Ձիմ մեղկալ սամ յողորդուն:

Ո՛չ էսո, ո՛չ հալեցալ,
 Ո՛չ էհաւ ծամկալ ծովն:

Ձի՛նչ ու պի՛նչ սամ յողորդուն,—
 Ձիմ շապիկ սամ յողորդուն:

Ո՛չ էսո, ո՛չ հալեցալ,
 Ո՛չ էհաւ ծամկալ ծովն:

Ձի՛նչ ու պի՛նչ սամ յողորդուն,—
 Լուսեակ զիջի պազ մի տփ:

Չես էսո, չես հալեցալ,
 Չես էհաւ ծամկալ ծովն:

23 ՆԱՄՈՒՆ

ժիթ
Vivente ♩ — 68

Piano

Soprano (ossia coro primo)

— Զիմ ցա-խա ֆա-թեմ կի - տամ, դե՛հ իւն-Յա ծամ - քեզ է ծն-վեց.

q b f q b l - l u u . q u - p b b l y h - u u u f . q b f l u - u u d u u f -

p cresc.

Tenore (ossia coro secondo)

p b b l b d n - q b b l - L n q - q n - p b l d b l l b u u f

f

l u u f l u - u u d u u f - p b b l b d n - q b b l L n q - q n - p b l d b l l b u u f

mp

D. C. Code: —

The musical score consists of two systems. The first system features a vocal melody on a single staff with lyrics underneath. The second system includes both a vocal melody and a piano accompaniment. The piano part has dynamic markings: *p*, *D. C.*, *f*, and *pp*. The tempo marking "Allegretto" is present at the beginning of the piece.

Allegretto

L' C. Goss

Inf - fan - tis - sim - us

p

D. C.

f

pp

- Չմի պիտի ֆաթեն կիտամ,
Դե՛հ, խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Լոգրորք մնկ թ ես եմ,
Չե՛մ խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Չմի վզի վզեղ կիտամ,
Դե՛հ, խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Լոգրորք մնկ թ ես եմ,
Չե՛մ խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Չմի ղրդի սրտեղ կիտամ,
Դե՛հ, խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Լոգրորք մնկ թ ես եմ,
Չե՛մ խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Չմի թն թնեղ կիտամ,
Դե՛հ, խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Լոգրորք մնկ թ ես եմ,
Չե՛մ խառն ծաղիկն է ծաղիկն:
— Չմի ծափ ծաղրաբանին
Ծաղիկ կարծ, զնկն է ծով,
Չմի ծաղիկ խառ տարք է պա
Քյո ցանկե արևուն արդ:
— Չմի բռնաբար աչուս վրա,
Ծաղիկ խառնի խառն զրդի,
Ե՛րբ կիտա երբ օրս նրկնդ,
Որ կարճին խառն վրդի:

24 ԽԵՂԻԿ ԸՍԵՄ ՈՒ ՇԵՐԵՄ

Standard
Moderato ♩ = 58

Solo

Tenth

Moderato ♩ = 58

Solo

S.

Ծաղիկ ա-սեմ առ-Յեմ գյուղե- ռա շա - րեմ, ջան, ծա - ղիկ, առ-Յեմ գյուղ ընկ-Յեմ, ջան, ծա - ղիկ.

A.

Piano

[illegible]

Շաղկ առնել եւ բարեւ,
 Զո՛ւն ծաղիկ, շո՛ւն, շո՛ւն,
 Լցնել տապալակ աւ կարեւ,
 Զո՛ւն վիճակ, շո՛ւն, շո՛ւն,
 Անձնով գրաւի գրաւ ընկնելով,
 Զո՛ւն ծաղիկ, շո՛ւն, շո՛ւն,
 Սրտիս սիրածը ճարեւ,
 Զո՛ւն վիճակ, շո՛ւն, շո՛ւն

Աղջի՛, գետնը մեր բաղը,
 Քաղկեաց զանաւի բաղը,
 Էդ երեսիդ զափաղը
 Հսկել աւ սրտիս դաղը:

Չափարի տակ չափ կտամ,
 Քիտով անկի թափ կտամ,
 Եւ իմ պատիկ տեղոյս
 Քեզ պէս շատիկ խաբ կտամ:

Կռակով եւ անկի եռը,
 Աղջի՛, արի իմ ջուրը,
 Ձուով խեցաւ մի՛ հաւի,
 Ինձ մի՛ գցի ան ծովը:

Ծառի տակը եղի ջառի,
 Քանցույդ ջառին տակի,
 Իմ յարը տարում-տարում
 Իմ ջուրը ո՛րեք կտակի:

Պե՛տեւս աղջիկ,՝ յա՛վ աղջիկ,
 Դե՛ս ինձ հաճեց՝ զա՛վ, աղջի՛կ,
 Եւ քեզ թաքուն սիրեցի,
 Եւ ո՛վ արեւ չա՛վ, աղջի՛կ:

Միտան եմ ջառիկ կողք,
 Պողոտքիս՝ վարդի փողք,
 Փունջ կապեմ , անխորտ տամ,
 Պա՛լ անձն կարմիր թաղը:

25 ՆԱՆՈՒ ԳԵՐԳԵՐ

Արագ
Allegro ♩ = 116

Piano

The first system of the piano accompaniment consists of two staves. The right hand features a melody with eighth and sixteenth notes, while the left hand provides a harmonic accompaniment with chords and moving lines. The tempo is marked 'Allegro' with a quarter note equal to 116 beats per minute.

Soprano solo (ossia tenore) *p dolce*

S. Քե - զի մե - - թիմ, ա - նաչ յար շա՛ն,

A.

T.

B.

The vocal entry begins with a melodic line in the soprano part, marked 'p dolce'. The lyrics are in Armenian. The piano accompaniment continues with chords in the left hand.

The second system of the piano accompaniment continues the musical texture from the first system, with the right hand playing a melodic line and the left hand providing harmonic support.

Կարմիր ինձ-նոր, Լալ ու մար-շան, Օս - ծի, Օս - ծի.
շար խո-րո-տիկ, աշ - քեր ֆին-շան, Ես - ծի, Ես - ծի.

mp

Օս - ծի, Օս - ծի ջան, Օս - ծի, Օս - ծի, Օս - ծի

mp

Solo

Tutti

Օս - ծի ջան, Նա-նու դար-դեր սա-րե - թովն են, Օս - ծի, Օս - ծի.

mp cresc.

f

ճա- թի ջաճ. էր - վում եմ. մաշ - վում եմ. ջաճ չու - թեմ.

p

f Tutti

ճա- թի ջաճ. էր - վում եմ. մաշ - վում եմ. ջաճ չու-թեմ. ճա- թի ջաճ.

f D. C.

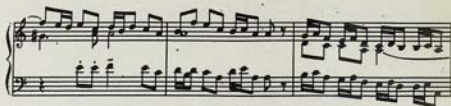
Coda

f

26 ԳԵԼԵ, ԳԵԼԵ, ԳԵԼԳՈՎ ԵՂՋՅԻԿ

Աղանձ
Vivo ♩ = 144

Piano

mf

Tenore solo

T. *f* *առնչուն*
energico

ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի ԲԵ-լի

B.

f *առնչուն*
energico

Musical score for the first system. It consists of three staves: a vocal line (soprano) and a piano accompaniment (treble and bass). The vocal line has Armenian lyrics written below it. The piano part provides harmonic support with chords and moving lines.

Lyrics: քանց քո մե - - լը խել ' - քով աղ - ջիկ, քե - լի, սի - րույն

Musical score for the second system. It continues the vocal and piano parts from the first system. The vocal line has Armenian lyrics written below it. The piano part continues the harmonic support.

Lyrics: ծա - մով աղ - ջիկ, շա - - քա-րից էլ հա - մով աղ - ջիկ

Tenore solo

Աղ-բլուր կեր-բաւ
Դաշ-տը կել - Յաւ

ջուր կը թի - թաւ. իճճ քո քնի - քով դու կու է - թաւ.
կեր - բաւ տը - ճի. բըշ - Յաւ - մու կե - զուճ կա-պաճ - ճի.

dolce
 քե-լի քե-լի քե-լի - քո աղ - ջիկ. քանց քո մե - լը

բաղ ու բաղ - յում փռնեց ու-նամ ես,
 աչք ու ունքոյ ճո - գիս կը - խամ - ճի.

քե-լի - քո աղ - ջիկ.

Իձձ ջո սնու - ջով դու Լձ գե - թես.
 մո լըր ա - սա ջե տա ըն - ձի.

Թե - Լե. սի - լուճ

ծա - մով աղ - - ջիկ չա - - թա - լից էլ Բա - մով աղ - ջիկ

f եռնուն
energico

71

թի-լի. թի-լի.

թիլ - մով աղ - ջիկ.

քաղց - քո մե - ռը

իմի - թով աղ-ջիկ.

թի-լի սի - բուն.

ծա - մով աղ - ջիկ.

շա - քա ըից էլ

1.
2.
Բա - մով աղ-ջիկ

ՄԵ ՄԸՐ ԽՈՐ ՊԵՊԿԵ ԳԵՐԵՋՄԵՆ

Ազատ շափով
Ad libitum (Tempo rubato)

Piano

Tenore solo

ՄԸՐ

խոր
գիտ

պատ - կե
կել - ծի

գե-րեզ-ման,
քե-ռան տակ.

մըր խոր պապէն զերգման
 խո - գիտ կնի - կնի
 Գն - րեղ - մամ
 րի - ուամ տակ.

քո - դի համ տա,
 հոմ տեղ դըժ-վար
 կի - զամ
 ա - վա - մամ. խո - տակ.

Մըր խոր պապէն զերգման
 Թողի հոն տեղ, կիզամ ման.
 Խոգիս կնիս քեան տակ.
 Խալտա, դիվար ա վառտակ:

Քանի դուրպաք նմ ընկեր,
 Միքացա զտիւն յնմ ջանդեր.
 Խարստո՛ւկ անուշ, անթառամ,
 Քնկնից պատ կնեն է հարամ:

Հիմիկ լանքս ի՞նչ կտենե,
 Մտաւ, կորաւ, ի՞նչքան եւ,
 Սիրու Շուրս նարտիկ,
 Կարու, Մարու խաբարիկ:

• Հիմիկ իմ արտն ի՞նչ կտենի,
 Ընկնից մահրում կո դեղիկ,
 Ծամքի ռեհաւ, Լուկուֆար,
 Գուից պարսիկ մը տավար:

Ըսցիտ՝ն եմ, ա՛յ, ի՛նչ էրի,
 Ղաթիպ ընկա՛ սիրտս կեդի,
 Տղա, տա՛ւ կաց. ի՛նչ պետք երգ,—
 Կիզա՛մ, կիզա՛մ, իմ սղեղք:

ՄԵԵՐԹԱՆՔ ՍՏԱՆԲԱԼ

Տափափոր
Moderato

Tenori

I
Bassi
II

եր - քանք ըն-տան - - քու, դա - տնք փա-րա քու,

մեր յա-րու իա - մար առ - ճնք զույգ մի սու,

Adagio
tranquillo (Tempo rubato)

Ա-րի, չար, ա - - թի, ին - ուղ մի մը - - ճա, առա-վո - - թիս

մալ մը-զիկ չի մը - ճար,

մալ չի մը - ճար,

մը - - զիկ չի մը-ճար, վալ լե-

Երբանք Աստուրդ,
 Դատենք փարս բոլ,
 Մեր յարս խոմար
 Ատենք կռչց մի աղ,
 Արի՛, քա՛ր, արի՛,
 Խառ՛ մի՛ մնար,
 Աստուրիս մալ
 Մզիկ յի մնար, վալ թ՛ւ...

Երբանք մտովի գեղ,
 Ժողովենք եռնի մի եղ,
 Մեր յարս խոմար
 Երկենք ձեւանդ:

Ցարս ի խառվա՛ւ,
 Ըստմա՛ թողմա՛ւ,
 Ոչխար մուրթա՛ւ,
 Կրոց գլորա՛ւ:

Բաւաւս եմ դրն
 Վերն եմ դարձն,
 Ըստմա՛ մի չեղա՛ւ,
 Դրկեմ իմ բարձն:

Արթուն թն չեամ՝
 Ընկեր եմ ուր փնդ,
 Եմեմիմ սիրով՝
 Ետեսի իմ ընդ:

ՃԱՆՆ ԽՈԳԵՑ ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ

Յոսպ' ԲԱՆՃՈՒ
Համգիտ
Andantino

Ա.

Ten. I II

Ա -- հա ծա - գեց կար - միր ա - րեվ, տաք եվ պայ - ծառ.

Bass I II

է օ - րե, դե՛, քա-շե - ցե՛ք, սի - րու՛ն եզ - մեր, ա - րա՛ջ տա - րեք

ա -- րո - րե, ա - րա՛ջ տա - րեք ա - րո - րե

Համգիտ
Andantino

Բ.

Մի փոքր աշխուժ
Un poco animato

S. A.

Ա-հա ծա-գեց կար - միր ա-րեվ, տաքեվ պայ-ծառ, է օ - րե, դե՛, քա-շե-ցեք.

T. B.

սի - րու՛ն եզ - մեր, ա - րա՛ջ տա - րեք ա - րո - րե, ա - րա՛ջ տա-րեք ա - րո - րե

Անս ծաղից կտրվիր աքն,
Տաք և սրտեաւ է օրը,
Դե՛հ, քաղցի՛ք, սիրուհի եղևոր,
Անս՛ք տաքից արորդ:

Վարը վարենք, ակա փորենք,
Խոր ակունքի հողի մեջ,
Մերսն զանենք, որ հոսն հեղենք,
Ճորնս դիպենք կալի մեջ:

Ազա ձմեռ, մենք փախ լուսինք,
Որախ կանցնի մեր օրը,
Ուստիս միտս պաշար ունենք,
Լի և կուշտ է մեր փորը:

Թող լասեն մեր դրացիքը
Ծուլ են Հասոյի եղևորը:
Դե՛հ, քաղցի՛ք, սիրուհի եղևոր,
Հոստով վարենք արտերը:

29 ՀԱՅԲԹԻՐ ՈՐԴՅՈՒՄ

Համադրական
AndantinoS.
A.

Հար-թիր որ-դյակ, հուշ քեր վեր կաց, աւ - տե - լազ - մի փողմ հըմ - չեց.

T.
B.

զար-թիր գո - չեց ծաղմ հայ - րե - մյաց, կե - մաց մա - հու ժամմ հըմ - չեց.

Շարժի՛ր որդյակ, հուշ քեր, վեր կաց,
Պատերազմի փողն հեղեց,
Շարժի՛ր, զոչեց խոյնն հայրենաց,
Կենաց-մահու ժամն հեղեց:

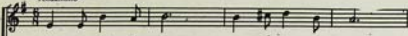
Եմի՛ր կռիւն առջը մեջքիս,
Կապար կռիւն ջո ուտիս,
Եվ առքը դրոշակն հայրենիքի,
Քող ծածման աչ քնելի:

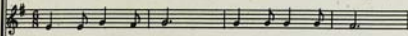
Միթե՛ դու չես եղեր՝ երբ որ
Գրիչ ու թուղթ առն քեզ,
Փոխան դրոշ, առի, մի օր
Ուրիշ քանիս կռուում քեզ:

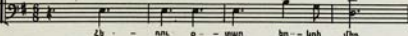
Ահա՛, գրի փոխան քեզ առ,
Փոխան թղթի՛ կռիւ դառ,
Գնա փրկի՛ մեր հայրենիք՝
Քո մայր ժառի գահ ն հաղա:

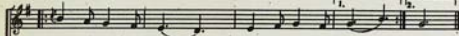
30 ՀԵՌՈՒ ԵՄ ՔԵԶՄԵ

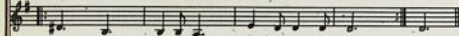
Հանդարտիկ
Andantino

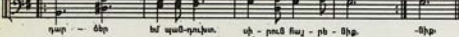
S.
 Հե - ու եմ քեզ - մե, օ - - տար եր - կրի մեջ.

A.

T.
 B. Հե - ու օ - - տար եր - - կրի մեջ.

 դար - ձեր եմ պահ - դուխտ, սի - րում հայ - րե - Յիք. - Յիք.

 դար - ձեր եմ պահ-դուխտ սի - րում Հայ - րե - Յիք - Յիք:

 B. դար - ձեր եմ պահ-դուխտ, սի - րում հայ - րե - Յիք. - Յիք.

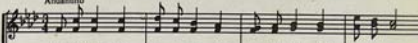
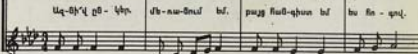
Հոու եմ քեզմե, օտար եղբի մեջ,
 Դարձեք եմ պանդուխտ, սիրուն հայրենիք.
 Ե՛րբ կուգա գարուն, որ բազմեմ փառիդ,—
 Չե՛մ տեսնեք ես քեզ, սիրուն հայրենիք:

Սարերը ամեն հագեք են կանաչ,
 Լեռները թցուն ծաղիկ ու կակաչ.
 Հայրենի իմ տուն՝ Եփրատի ափին,
 Չե՛մ մոռար ես քեզ, սիրուն հայրենիք:

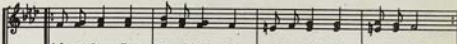
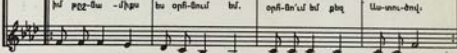
31 ԵՐԳ ՄԵՌՆՈՂ ՀԱՅՐԵՆԱՍԵՐԻ

խոսք՝ Ա. ՇԱՀԱՐՈՒՅԻ

Հանդարտիկ
Andantino

S.

Ազ-նի՛կ ըն - կեր. մե - ռա-նում եմ. բայց հան-գիստ եմ ես հո - գով.

իմ քըշ-նա - միցս ես օրհ-նում եմ. օրհ-նո՛ւմ եմ քեզ Աս-տու-ծով.

Ազնի՛կ ընկեր, մոռնում եմ,
Բայց հանգիստ եմ ես հոգով,
Իմ քնամիցս ես օրհնում եմ,
Օրհնո՛ւմ եմ քեզ Աստուծով:

Հռտնում եմ, անգի՛ն ընկեր,
Չգնահատված ոչ ոքից,
Բայց հավատարմ սրեկանակեր
Ազգես սրբակ կնաշխմ:

Ազնի՛կ ընկեր, չմոռնաս.
Անդալաման ջնոմ սիրով
Ես սիրե՛կ եմ իմ հայրենիք,—
Գնա՛ և դու կույն ջալփով:

Խեղճությունը հայոց ազգի
Կարեկցարար մտածի՛ր.
Ունեզրույկն Եղեղեի
Քաջ առաջնորդ քեզ ընտրի՛ր:

Ախտե՛կ սուրբ կրոն, ազգ միաբան
Ազատ կամքով և խղճով.
Ախտե՛կ Վարդան, անհա՛ն Վարդան,
Շուք խնկեի ջաշեղով:

Հայրենի՛ք,— սեղան սրույթան—
Ես Աստուծո առաջ
Հատ կաղաքեմ, շատ կարտառվեմ,
Որ ծագե քեզ կոր արև:

Իմ մտերի՛մ, մահա մոտ է,
Բայց հանգիստ եմ ես հոգով,
Որովհետև խիղճս արդար է,
Ճշմարտության ջատագով:

32 ԿԻԼԻԿԻԸ

Խոսք՝ Ն. ՌՈՒՍՈՒՆՅԱՆԻ

Երգաչին

Cantabile

S.

A.

B.

T.

- Եփր Երբ փայ - Լե շուր քաղց - ընկ օ - ընր.

Ար - մե - Եփր փայ - Լե քաղց - ընկ օ - ընր. Երբ -

Ար - մե - Եփր փայ - Լե քաղց - ընկ օ - ընր. Երբ - որ ծի -

Երբ - որ ծա - ռերմ Բազ - Եփմ տե -

որ ծի - Ժառմ ի քույն դառ - թա. Ժա - ռերմ Բազ - Եփմ տե -

- Ժառմ ի քույն դառ - թա. Երբ - որ ծա - ռերմ Բազ - Եփմ տե -

- ընկ.

- ընկ. ցամ - կամ տես - Ենկ զիմ Կի - Լի - կիա. աշ - խարմ, որ

- ընկ. ցամ - կամ տես - Ենկ զիմ Կի - Լի - կիա. աշ - խարմ, որ

Մեր հայրենիք

Կոմիտաս

Ե - տուր ա - թի՛վ, ցա՜ն - կամ տես - ճե՛ղ զի՛մ կի - ւի -

Երբ որ թաղվին դռներն հուսա,
Եվ մեր նրկերն փախա տաւ ձմեռ,
Չընալ երկիրն մեր Արմանք
Երբ փաչե յար թաղցրիկ օրեր,
Երբ որ ծնածաւ ի յունկ դառնաւ,
Երբ որ ծառերն հազկիւ տերն,
Ծառկամ տեսնել զիս կրկնիւս,
Այնպէսն, որ իմ հոգսը արեւ:

Տեսի գաղտնիս Ունդիտ,
 Լյառն Լիբանանս և յոր մայրեր,
 Տեսի վերկերն Իրապիտ,
 Վենետիկ և յոր գոնդոլներ:
 Կղզի, եման չիք մեր Կիպրոս,
 Եվ ո՛չ մեկ վաք է արշարն
 Չեղեցիկ քան պիմ Կիլիկիա,
 Ալեքսան, որ ինձ նսուր արն:

Հասակ մը կա մեր կենաց մեջ,
 Ուր ամենայն ինչ կախարտի,
 Հասակ մը, ուր հողին ի տենչ
 Փշասակաց յոր կարտի:
 Հորժամ քնացա իմ ցրտանա,
 Սիրույն տալով վերջին բաքն,
 Երթամ նեղեմ պիմ Կիլիկիա,
 Ալեքսան, որ ինձ նսուր արն:

33 ԹԱՂԱՌԻՄՆ ՔԱՅՈՐԻՎՈՒՅՆ

Խոսք՝ Մ. ՊԵՇԿՈՎԱՆՍԿԻ

Այս քայլերգ
Marcia funebre

Piano

f marcato

p legato

dim. *pp*

T. *f* [Solo]

B.

նչ փող զար - կի՞նք. ոչ ար - ծա - զանք լեռ - ծա -

p

- un, un. af. l'ba - su - un, un

poco rit. *p* a tempo

un - ph t un, un su - su - ZO - zu

brillante

mus - րիմ չուր, ո՞ր, mus - րիմ չուր, չուր:

1. 2.

◆ Coda

pp *ppp*

Ո՛ր փող փորկինք, ոչ արձագանք լռեանառով
Սաքն ի սար չարաշշուկ տարին լուր,
Ու լերգեղինք ողջոց երգեր պատածույս,
Երբ պատանվույն բացինք մառլ փռսին դուռ:

Գիշերական մուկը սովերներ չուրջ կալին,
Երբ հրացանի կոթով փող փորեցինք,
Լուսին միայն դողդոջ շողալու մեր գլխին,
Առգ էր պատեր պլաշտ, թուր և երկինք:

Պեսք չէր դազող, և ոչ ձերմակ պատանքներ,
Որով գոցվեր ազատորդի ձկնուկնքին,
Նա ինտ մարտին կարծես հոգնած կիսնաչներ,
Ու վերադրուն կարմիր քառքեր յուր անկն:

Անձախ ու կարճ «Ննջեցեղոց» մի զրուցեց
Մեր քաշ տնրտեխ, վիճիր հալոց 'վ Աստուծո,
Գովեց վառեն և կքաշուքուեն յուր օրինեց,
Թույլ չի տվալ հառաչ 'մ ու հիշ հանելո:

Բայց երբ զուկն ի քարձ դրինք հողաշնն,
Տեսանք զգեղ Հակոբն ու վերցն պայծառ,
«Ո՛վ, պատանակ, ջսխնք ամենքս մեկ քերենն,
Վասն հայրենյաց մեռար, դու ըս'տ սպեցեցար»:

34 ՊԼՊՈՒՆ ԵՎԵՐԵՅԻ

Դրաք՝ Դ. ԱՄԵՆՆԻ

Ջափավոր

Moderato ♩ = 58

S. A.

թ Ո՞հ դու քա - ռե - կամ աշ - րած սըր - տե - թու. խոս - նակ գե - շե

T. B.

-րու. հոգ - յակ վար - դե - թու. հոգ - յակ վար - դե - թու.

Ո՞հ դու քաղեկամ սրած սրտերու,
 Խոսնակ գեղերու, հոգակ վարդերու,
 Երգե՛ սպարաշիր, երգե՛ ի սարեղ,
 Ձանձառ քաջը <աղոց երգե՛ հոգվոյս հետ:

Յաղիի վանուց ձենիկը ինձ դիպավ,
 Արտիկա, որ ի խաչն էր կիպ, թունտ առավ,
 Ի խաչին թննն թառ ու հառա,
 Գտաւ պեղ ի դարձ քաջին Վարդանա:

Պարո՛ւ, քեզ համար մեր քաջն առաջին,
 Թե չէ հազ՛ սգալու մեր Ավարայրին,
 Եղիցա հոգակն է քաղցրապտուցիկ,
 Որ Վարդան ի վարդն տեսնու կարմրիկ:

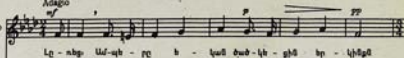
Ծնեռն տեսաքան կու գնա կա ի քոց,
 Գարունն Արտաշ գա ի թոփ վարդենայ,
 Երգե՛ ու կանչե՛ եղիցինն ձայն
 Թե պատասխանիկ մ'արդոց տա Վարդան:

15 ԼՌԵՑ

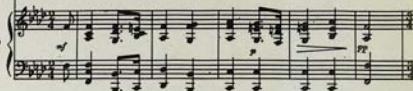
Խոսք՝ Ռ. ՊԱՏԿԱՆՈՒՄՆԻ

Դանդաղ

Adagio

Baritono
solo

Piano

Ձափալոր գծաչուծ
Andante moderato

S.
A.

Coro

T.
II.

p *f* *p* *f*

Ե՛կ աշ-նու- ճե-տե՛կ ա - մե՛ծ ի՛ր ըն-կու՛ծ մը - նու՛մ ե՛կ լուս-նի

p *f* *p* *f*

խա-ղա՛կ ծա - գե - լու՛ծ. Ո՛ր - րա սըն-րա-մա՛ծ դեմ-քը Ու - յե - լիս՝

p *f* *p* *f*

հի - շու՛մ ե՛կ քըշ - վառ Վի - ճա - լը ազ - գիս

Solo

Piano

f *p* *f* *p*

Ա՛յո, ցո-լա. փայ-լե՛կ, սըն-րա-դեմ լուս-նի՛ծ. գու-ցե քո փայ-լից փառ տես ե՛կ հա-յի՛ծ.

Մի փոքր աշխուժով
Un poco con anim

S. A.

ժ Պատ -- մի շա - տի - բուն Վար - դա - Յի մա - ղը կամ

T. B.

ի՞նչ -- պես կո - բով հայ ազ -- րի գա-նը կամ ի՞նչ զեմ տի - բով

p *pp* *a tempo*

տի - բուն էր Վար - դան մայ - լի - Յի հո - ղը

rit.

աշխարհն Հա-լա-տան, մայ-լի - Յի հո - ղը աշխարհն Հա-լա-տան,

Անճարակ քոյր տանգիկերդյանները կա-
տարե՛կար՛ ինչպես կոխումը կոմպոզիտոր-
նր (Ման. Վեյցենկ) :

ՅԵՏԷՐ, ԿԵՑՈ ԳՈՒ ԶԼԵՅՍ

Խոսք՝ Մ. ԹԱԼԻԱՆՅԱՆԻ

Դանդաղ
Adagio

Solo

Յե՛ր. Կե - ցո՛ դու զճախ եւ ա - րա - զեո -

սա պաշ - ծառ. Կե - ցո՛ դու զճախ. Կե - ցո՛ դու զճախ.

Ջափալոր
Moderato

S. A. Coro

p Զո - դոբ - մու - բիւ - մոր, վե - բին . հա - ճեաց ձո - մեւ մո - ցին.

T. B.

զի մո - վիմբ մար - քաւ - ցաւ աւ - բիւ յաւ - տիս. յաւ - տիս.

ԵՄԻ ՀԱՅ ԺԱՂՈՎՐԳԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻ

Ը.(38)ՈՂԱՌՈՒՑՆ ՏՎԵՔ

Դանդաղ
Adagio

Ten. I II

Ող - ջույն տը - վեք իմ հայ - րե - ճաջ կիտա կոր - ժանյա - ճար-նե-

Bassi I II

poco rall.

րում ող-ջույն տը - վեք ա - - վե - րա - կաց Ա-րա-րաւո-յան գա-վառ- նե - րում,

2. *mf*

- րում, Ող - ջույն տը - վեք պան - դուխ հա-յումամտում հա-յում, վոջ-տուտ հա-

rall.

rit.

- յում, օճեռք տը - վեք. օճ. սիլոտ տը - վեք. հե-գի տը-վեք կա-ուտ հա - յում,

հա-յում

F. (39 c) ՅԱԹՆ ՕՐ, ՅԱԹ ԳԻՇԵՐ

Ազատ շափով
Ad libitum

Tenore solo

Յաթ օր յոթ գիշեր շա - մամն ի գո - տես թոռ-մը-շեր. յար մը-զիկ
 դը - ճնճ հուս չե՛լ - Յեր փը - շուր մը սիրտ մը - զիկ խով - Յեր վայ լո՛ւ...

Գ. (39 c) ՄՏԵՐ ԵՍ ԷԳԻՆ

Ջափավոր un poco marcato
 moderato

Ten. I
 II

Bassi I
 II

Մը-տեր ես է - Կին խա - դող կը քա - դես.
 ալ վարդ թը-շի - թով շա-քար կը մա - դես. էլ-մաս խե՛ծ-քա -
 - լով զիմ սիրտ կը - ծա - կես Յար. ա - թի.

mp cantabile

poco rubato

յար. իւրով մի մը - - Յար. աստ-վո - թիս

մալ մը - գիկ չի մը-Յար. չի մը - Յար

չի - մը - Յար

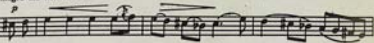
Յոյն որ, յոյ գիւնը
 Համառն ի գոտիս թողնէր,
 Յար, մըգիկ դուստն որս չեմեր,
 Փշար մը սիրտ մըգիկ խոմեր, վայ յո'—
 Մտեր ես էգիս խաղող կաղնիս,
 Արկարդ քննրով շաղար կաղնիս,
 Էլնա խնկարով վիմ սիրտ կաղնիս:
 Արի', յա'ր, արի',
 Խոտի սի մնար,
 Աստղորիս մալ
 Մըգիկ չի մնար:

Առեմ գառնորդին
 Երեւն ես քո մաւտ երդիս,
 Ձիմ կաղնիս տնոյ Ան յիս,
 Յա'ր, տնոյ քննի ի կաղնիս, վայ յո'—
 Բաւարիս Բուրալիս, ի'նչ տնոյ տնոյ է,
 Երկուս մի շաղիկ' փողայաւտ ի տնոյ է,
 Յարս մի պաղի' սրտիս ի դեղ է:
 Կաղնիս յար, արի',
 Յարիկ Ան չի տա,
 Շնկեր շաղոր քու
 Ստուս ի չի տա:

Գ. (40) ՄԹԱՎՈՏՅԱՆ ՔԱՂՅՐ ԵՎ
ԱՆՈՒՅՉ ՀԱՎԵՐԸՆ

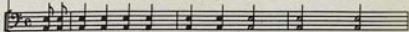
Միջին արագությամբ
Allegro ma non ta. to

Tenore
solo

Ա-ռա - վո - սյան քաղցր եվ ա - նույշ եո - վե - լըն

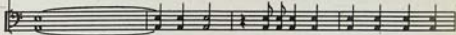
Bassi

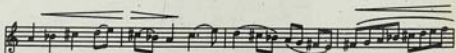
Երեսունըրեսն տեղ
quasi recitativo

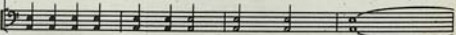
եո - վե - լըն մեղ - մյալ հըն-շեն մեղ - մով քը - փույշ

քո - վե - լըն, ո'ն, քո - վե - լըն, Արդ ծա-

ծա-նին ա - չաքն լը - քալ ծո - վե - լըն, ծո -

- վե - լըմ. բաց-վիր, բաց-վիր իմ կար - միր վարդ պատ - վա - կամ.

p *f* *rall.* *pp*
պատ - վա - կամ.

Առաջնության քաղցր և անուշ հոգներ
 Մերձիկ հեղին մեղմով թփուլի ջուհերն:
 Արդ ծածանին աչալս լցալ ծովերն,

Բացձր, բացձր, իմ կարմիր վարդ պատվա-
 կան:

Տեսալ պծաղուհու՝ կամենն ինձ փռել վարկանեմ,
 Յիտք բախալ՝ պիտո իմ քնքուշ հարկանեմ,
 Չցաղ սրտիս՝ ահա քեզ հռել արկանեմ:

Քանի՜ ողբամ, երբ ի նորս խոցուտիմ,
 Չփայլուն գեղդ ի միտ բեղալ բոցուտիմ,
 Հորդ արտասովոր ցաղ ու ցեղեկ թացուտիմ:

Ե.(4) 2ԵՅՆԸ ԼՆՉԵՑ ԷՐԶՐՈՒՄԵՆ

Modrato

Ten. I II

Ջափավոր
Հայ-Սո Բըն-չեց էր - զո-րու-մեմ, Բա - յոց Լեռ - Սե-րեմ, Բա - յոց
Հայ գյուղա-ցիմ դա - րուց ի վեր առք զեմք ծեղք չա-նած, առք զեմք

Bassi I II

poco rall.

Լեռ - Սե - րեմ, քունդ-քունդ ե - լավ Բա - յոց սըր-տեր զեմ - քի
ծեղք չա - նած, դաշ - տը թո-ղեց, քուր ու հրա-ցան քա - ճի

rit.

չա - չու - մեմ, զեմ - քի չա - չու - մեմ
տեղ ա - նավ, քա - ճի տեղ ա - նավ,

rit.

2.(2) ՈՒՐՈՒՄՈՐ ԿՈՒՐՆ ԷՐ ԳԵԼԻՍ

(Արամ և Սարգիս)

Andante sostenuto

Ten. I II

1. Ո - լոր մո - լոր Կուրմ էր գա - լիս Կող-կաս
2. Փա-խե՛ք, առտ - դեր, ա - լով ծա - գեց Կող-կաս

Bassi I II

սա - րե - րեմ
սա - րե - րեմ

մեկ ան - ըն - մամ
Սա - րե - Յիկն եմ սի - րում

գա - լիս եմ մյուս
եմ երկ-Յից

ա - փե - րեմ.
լուս-Յիս - կեմ.

րեմ.
կեմ.

Ոչոր-մեղք Լուրն էր զայն Լովկա սարերն,
Մի անևան Լախ էր զայն էն միտ սարերն.
— Փախե՛ք, աստղեր, արև ծագեց Լովկա սարերն՝
Սարենիկն եմ սիրուն եմ ես երկվից յուսկալին:

Հայո՛ց քաղեր, քաղ դրեք զենքեր շուտ ձեր ձեռքերն,
Սարենիկն եմ կհաղթվիք դուք իմ սիրո արևն:
Քե՛զ եմ ասում, քա՛ջ Արտաշես, դուրս եկ վրանն,
Սարենիկն եմ կհաղթվիս իմ սև-սև աչքերն:

Տաք-տաք արյուն կուր մի թափեր անմեղ սրտ-
րեն,
Սարենիկն եմ կհաղթվիս իմ կարմիր քթերն:
Մի՛ պարծենաք չո փրկների պես-պես գունդերն,
Սարենիկն եմ կհաղթվիս իմ սիրուն ունքերն:

— Այն-պես ծաղրաբարեց ասիք իմ ձեռքն,
Ո՛րք դիմանում, հալվում է թուրս չո կրակներն,
Այն-պես փառք ու պատիւ ասիք իմ գլխն,
Ո՛րք դիմանում, սիրուն ես դու է՛ն սիրուններն:

Ա՛յ դու անգույր, արվում է սիրտս չո չոր ծաղալն,
Ո՛րք դիմանում, չեմ փոխում Լուրի ջրերն:
Տուր իմ թևերդ՝ չո մոտ թռչեմ Լուրի վրանն,
Մի թիթեռնիկ դարձրե՛կ ես չո Հրազի յուսն:

Ասավ իմեց իր կարմիրակ օղակն օսկեղն,
Գեց՝ ընկավ Սարենիկի մեջքի մեջուղն:
— Զո՛րք, փախիք, իմ գեղեցիկ պալ ձի հրեղն,
Մեջքի մարդն դու եմ թռե՛կ Լովկա սարերն,
Զո՛րք, սուրս, մեծ է սա իմ քոյր որսերն,
Թնիկ վրացի կույսն եմ իմ չո քաջ պատներն:

Է. (44) ԿԵՑՑԵ ԶԵՅԹՈՒՆ

Enrico
Tén. I
Bassi I

Կեց - ցե Ջեյ - քում, ապ - բե Ջեյ - քում, թող չը տես - ցե -

չս - աղբ - կու - քում, չա - մի ու - մի մեզ պես ոչ - դիք

Prima volta *Fine* *f*

ապ - բե Ջեյ - քում, Կեց - ցե Ջեյ - քում, Ջեյ - քում-ցի - թեր.

մեր ըզ-քո - սամք է պա - տե - թազմ եկ աբ - շա - վամք.

f

սուր. թուր. գըն-դակ եվ Քը - լա - ցամ մեր խա-ղա - լիքն եմ հա - վիտ-յան.

f

սուր. թուր. գըն-դակ եվ Քը - լա - ցամ մեր խա-ղա - լիքն եմ հա - վիտ-յան.

D. C.

Արևն ելավ, փայտեցին՝
 Դե՛, ևի՛ հեծենք, դիմենք խառչ.
 Ինչո՛ւ, ինչո՛ւ գրո՛ւ ծոնք
 Բռնալորին մեր վիպ պարզած:

Քառի՛ թռիմք, քա՛կ է, երա՛յրք.
 Երբեք այցեր աչ ու անյակ.
 Ըստ ստրուկներ եղան ազատ,
 Լիարև մե՛կ մեռեց հյու Մառաշեք:

Ձեթուկցին՝, մեր պրտակ
 է պատերազմ և արյակսնք.
 Մուր, թուր գեղակ և հյապակ՝
 Մեր խաղաղին է հաճախել:

Կեցցե՛ Ձեթու, ապրե՛ Ձեթու,
 Թող չսեռեն՝ ստրկություն,
 Քառի ունի մեկ պես ռոդիք՝
 Ապրե՛ Ձեթու, կեցցե՛ Ձեթու:

44 ՀԱՄԵՍՍ ԵՂՋԻԿ

Դանդաղ
Adagio

Հա - մաս աղ - Ջիկ

իմ մի տամ - Ջիր Հա - րա - - Հար, Հա - րա - Հար

սիրուն ջան, Հա - րա - Հար, Հա - րա - Հար, սիրուն ջան

Համառ աղջիկ, իմ օր՝ տանջիչ շարաշար,
 Շարաշար, սիրուն բան, շարաշար:

Հոգիս եղբայր ժամադ լինի ամեն ժամ,
 Ամեն ժամ, սիրուն բան, ամեն ժամ:

Մենք խաբաղատ, մեր մեջ չկա խաբույթուն,
 Խաբույթուն, սիրուն բան, խաբույթուն:

Նաղո՛ւ, Նաղո՛ւ, իմ օր՝ գգիթ սարեսար,
 Սարեսար, սիրուն բան, սարեսար:

Մասադ կանգնածս քեզ եմ սիրել, անկեմս:
 Անկեմս, սիրուն բան, անկեմս:

Գիշեր-ցերեկ դադար չունեմ քեզ համար,
 Քեզ համար, սիրուն բան, քեզ համար:

45 ԳԻՃԵՐ, ՑԵՐԵԿ ԿԼԱՌԱՉԵՄ

Դանդաղ,
Adagio

Գի - շեր, ցի - բեկ կը - թա - ռա - չեմ.

աղ - օ - թի - ողջ, ցո սի - թույ, սեղ ա - չի - թույ.

վա - ր - սի - թույ, ցա - ր - թի - թույ.

Musical score for the first system. The vocal line (treble clef) has lyrics "o - quia" and "ubi u - bi - po-". The piano accompaniment (grand staff) includes a "cresc." marking and dynamic markings "f" and "pp".

Musical score for the second system. The vocal line (treble clef) has lyrics "qui u - bi - po-" and "qui-que-que-". The piano accompaniment (grand staff) includes dynamic markings "p" and "pp".

Musical score for the third system. The vocal line (treble clef) has lyrics "o - quia" and "D. C. Coda". The piano accompaniment (grand staff) includes dynamic markings "p" and "ff", and the instruction "D. C.".

Գիշերքերնկ կհասնեն,
Ախ, օրհորդ, չո սիրուդ,
Ան աղերուդ, վարդ այտերուդ
Չարեմնեցա, ի՞նչ օգուտ:

Կարոտ ալերուդ, պոտերուդ
Եվ ունիթեղ մալերուդ,
Միայն քեզի տա կաղալեմ՝
Որ ունենաս քիչ մը գութ:

Գիտե՛ս, անգութ, որ պատմեմ
Չի դիմաւոր այս ցաւուն,
Քեզի եամար ալ չի դադրի
Աչքիս արցունքն օրն ի բուն:

Քեզի եամար քաճարական,
Ես սար ու ձոր ընկեր եմ,
Քեզի եամար ղեկացեր,
Ունկոր ու մորթ եղեր եմ:

Հատ սղփորներ քնւնտ տեսա,
Միքտա միայն քեզ սիրեց,
Ո՛ր, չեմ գիտեր, թե չո սիրդ
Սրտիս մեջ ո՛վ արծարծեց:

Այ բախկա՛ն զիս խղիւղիս,
Եմա՛, ուղղ ընկեր եմ,
Ըսն ինձի բառ մ'երջանիկ,
Թե՛ ես ալ քեզ կսիրեմ:

45 ԱՂԱԿ ԵՆՁԵՐՈՎ

Ջուսկ. ազատ չափով
Sostenuto, poco rubato

mp

Աղ-շիկ Եւ - զե -

Colla parte

f

ff

- բով.

թիւ-թիւ մա - - զե - բով.

զե - թե - ցիտ դու իմ

p D. C.

հա - ղար մա - ղե - լով:

p D. C.

p C

- ցար:

mf C

pp

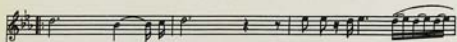
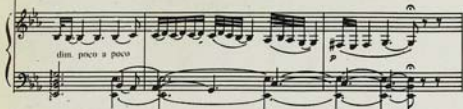
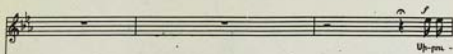
Աղբիկ տալերով,
Թե՛քիկ մալերով,
Գնդեցիք դու ինձ
Հաղար տալերով:

Հաղե՛ ես աղ,
Գնե՛ ես շաղ,
Թառ բոլոր մառառ,
Միտե՛ս իմ յարգ:

Ա՛յ, իմ սիրելիս,
Ինչո՛ւ հեռացար,
Քնդ ի՛նչ սրի, յա՛ր,
Որ ինձ մոռացար:

47 ՍԻՐՈՒՆԻՍ

Ազատ. զմայում
Andante, rubato

- հիւ քեզ հա - մար Կամ-քոս կես ե - ւա՛վ,
- շահ. ճու - ճու - ֆար. շու-շան, վարդ, մե - խանկ

mf

քո ա - Յուճճ էր մի -
ն - շիճշ եճ իճճ հա -

m. f.

p

mf

dim. poco a poco

- ալն,
- մար.

որ իճճ կյանք տը
իմ աճ - զիճ հո

1.

p

pp

f

1/2.

մա-ճու - զյաճ

f

p

pp

p capriccioso.

Ջափավոր աշխույժ
Allegro moderato

Ան-շնչ | քու սի - րուս.

շն-չնչ ա-նու - Յով, սի-վո - բակ աշ - քով.

նով - Յա-ժիր ուն - քով. աշ-ժի' քու սիր -

f *p* *ten.*

- ազ, աշ-րե ցիր ըզ - րով.

f *p*

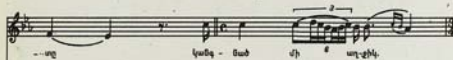
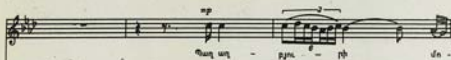
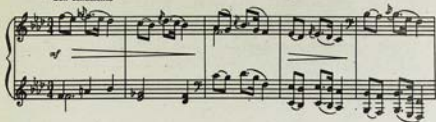
վառ-վի' ցն ըն - զից. վա - առ - ցիր սի -

poco a poco rit. *pp*

- րով.

48. ՊԵՂ ԱՂԲՅՈՒՐԻ ՄԱՏԸ

Ջազմուհով
Con sentimento

օն-քի՞ն սա - փոր լըց - րած չուր՞ն էր.

ա - նու - չիկ.

աչք ու ու՛ն թը դաւ - մով քա-ջած

դե - դե - թիկ.

mp poco animato

Մայրիկ.

գար

նկե - ցա.

սի -

- բաժ

եմ նո - բաժ.

մի փո - ջը

ակ-նար.

- կով ա-րավ ի՞նչ ել -

- շահ մի փո - քոր ալ - Յար -

- կով ա-րավ ի՞նչ ել -

- շահ.

ՇԱՆՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Առաջ նկատելի ա. Քաղաքը՝ 27/23 (Պո). 27/25 (Ֆա-դեկ), 29/6 (Ֆա): Չախտումները կրգված չեն, նրանում է՝ առաջինը և երրորդը խառն, իսկ երկրորդը՝ արական խոյի համար է: Առաջինն ու երկրորդը լիովին անպարտեն են, բայց դաշտակը պակաս ինտաքցիոնական է: Տարագրվում է երրորդ տարբերակը, որի մեղեդին առանձին էլ կա 27/24-ում: Այս տարբերակում 9—12 տակների տները յարակցում էր, և հաջորդ տակներում տները մուտքը ստացվում էր անապատի ու չարամա-տարանկած: Տները այս մի քանի նկյունն սյա-տեղ, փրջին Ֆրադի տրամադրությամբ, ավելաց-րել է խորացվող (մասն դարձնող կա «Լարիք եմ» երգի տների մասում), նրանք երաշխական անքատում կատարված են ահ, մանր խորացրական բոկոմներ: Քաղաքում խոսքեր կամ փրխազիք չկան: Ա. Բրուզանի «Բամիական մրմունջներ» ժողովածուում նույն նկյունը կա «Քանաքնա բարձր տեղ ա» խոսքերով, որոնք, ինչպես հայտ-նի է, լավագույնի տարբեր նշանակվելով են երգ-վում: Նշանակում է՝ այս նրան երգվել է սովորա-կան մանկների խոսքերով: Հիմք ընդունելով այդ և հաջի անմեղով եղանակի արտահայտում տրամա-դրությունը, խոսքերն ընտրեցին Կոմիտասի և Մ. Արեղյանի խմբագրած «Հազար ա մի խոսք»-ից, երկուսն ամփայլված է դրանց: Նույնպես նկարա-վոր է կատարել նաև միայն արական խմբով, օկ-տախ ցած:

2. Սիրահ է. Քաղաքը՝ 10/31 և դրա փոք-րիկ վերամշակված արտագրությունը՝ 27/29, նրկա զնայում էլ բավական ցած՝ ցածի տեսախոսքան մեջ: Այստեղ տեսախոսքունը բարձրացված է, միապաղարկությունից խուսափելու նպատակով նե-րանկան բարձրակույտները իզական նկարա-խոսքից փրխազված են արականին: 7-րդ տակեր

փրխազվելն զիջում՝ մասին քնազրում կա նեղեա-կի դիտողությունը: Խոսքերից զրկած է 1-ին տակը, մուսները Կոմիտասի և Մ. Արեղյանի «Ժողովրդա-կան խոսքեր»-ից ընտրելով, լրացրել է խմբա-զիցը: 3—6 տակներում այդ և տների խոսքերն ըստ տների դասավորվելու են այսպես.

ա. Խոսք աղեղ,
Լազ գրազից:
բ. Ի՛նչ տեղն ես,
Ի՛նչ քանիկ ես:
գ. Կազ նրեմ,
Նազված սիրեմ:
դ. Ազար ազի՝
Ուսազ գրազի:

Այս երգը որպես հանդերձ կարելի է կրել ես-խորշին:

3. Բոլբ բարձր. 21/11-ում միայն մեղեդին է, առանց խոսքի: 30/10-ից տարագրվում է նույնա-բարձր:

Բախական տարածված նրկ է, պատկերում է 19-րդ դարի 2-րդ կեսի աղու Միսկինին (բայց ոչ Միսկին-Բուրջին): Քաղաքում խոսքերը չկան, այս-տեղ ընդված են Գ. Թաթևիդյանի կազմած ժողովա-ծուից («Հոգ գրաստներ», 1957, էջ 233):

Այդի առաջին չաք, և տների առաջին ութ տակների խոսքերն ըստ տների դասավորվելու են այսպես.

Այս. ա. Բոլբ բարձր չիտար,
բ. Կախիկ է մայրաքի,
գ. Գիլիք-քերիկ բարձ,
դ. Քիչ տեղնեց մահ է:

Տնկող. ա. Յա՛ր, բոլո՛ր լիւսը, ունե՛ր կամար.

բ. Յա՛ր, գո՛յոց մարմնո՛ր, հարձա՛ր.

գ. Յա՛ր, զի՛նք արտառա՛շ բաժնե՛ր.

դ. Յա՛ր, ինչո՞ւս հա՛նձ, սա՛մ թե՛լ արե՛ն:

4. Աղբիկ կողերով, 10/35-ում գրված է արական խոյն համար և հավելում՝ եղանակ՝ ցույց է տրված խոսն խմբով կատարելու հնարագործությունը (1-ին և 2-րդ ձայն՝ կանոնաց ենթափուխը, 3-րդ և 4-րդ ձայն՝ սկզբում վեր՝ տարածությունաց ենթափուխը): Տպագրվում է երկնական տարբերակով: 5—6 տակտերի 2-րդ բառի ձգվող սուլ-ը խմբադիրն է ակնադրել, բնագրում արտադր ղեկել գրված չէ, կատարված են ծրարչական տեղադր այլ, մանր շրտկաները: հույսերը բնագրում չկան, արտադր ընթացիկ խմբադիրված է գետնական ժողովածուներում եղածից (տես, օրինակ, Ա. Բրուսյան, էջ 45):

Քաղաքի ժողովրդականացած երգ է: կատարելու հնարագործ է կցի նախորդին որպես շարքի միջին մաս, որից հետո կրկնել նախորդը («Բոլոր բարեք»): Հնարագործ է նաև նախորդ և հաջորդ երկու երգերի հետ կապել չորս երգերի շարք (մյուս երեքը գտնական են):

Մշակել է նաև որպես մեներգ (տես էջ 109)

5. Մամիկո, ծամիկո, Կոմիտասից ստացած Հայկազույթյուններից է: 10/29 և 27/29: Առաջինն ալիքի մշակված բնագիր է: կրկնորդի սկզբում փոքրիկ է արդի ծրարածառ առանձնացնել, բայց կետատ է թողել: Տպագրվում է 10/29-ից:

Երբը պատկանում է արդու Քաղաքին (19-րդ դ. 2-րդ կես): Հնարանակ տեղադր վանդորված է Ալ. Մխիթարյանի «Տաղեր և խաղեր»-ում: Բնագրում խոսքերից գրված են 1-ին տողը և կրկնակը: Այստեղ լրացված է «Ժողովրդական խաղիկներ»-ից և Ա. Բրուսյանի ժողովածուից: Երգի 1-ին կետում պատերի և տներների խոսքերը դասավորվում են այսպես.

Սառ կարմիր վարդ.

Մաղը չգնոր վարդ.

Դու մի գառից սերդ,

Իմ համարից տերդ:

6. Քա փափառով, Բապիր՝ 12/2ա: Ջիմսեր տարածված խոսքերից է: Հնարագործական է, որ Կոմիտասն ևս դարձանել է (վաղ մշակումներից): Լեռնա հրապարակության համար այս երկարատև երգը հնարագործ միաբարդությունից դուրս ընթրու նպատակով խմբադիրն ակնադրել է 9—10 տակտերի համարողով Ֆրադը, փոքրեկով այդ Ջի-

վանո հրապարակված երգից, և դարձանել արե՛ն-յով ըստ Եկնացանի մշակման մյուս տակտերի: հնարագործ են խմբադրական այլ տեղադր ընթում-ներ: Հնարագործ է կատարել նաև արական խմբով, ցած ղեկով, օրինակ՝ Ար-բեկո մանրում: Ի տարբերություն կենցաղում արժանացած արագ, շրտանությունից կատարման, երգի բովանդակության արտահայտությունը լեկնացնելու, այլ խորացնելու նպատակով տարաբովում է ալի կատարել հանդարտ, ևերկնապես իտպմանից: Կարելի է որպես հանկերգ կցի նախորդ երգին կամ այս երկուսը միասին՝ նախորդ պոչից: «Ջիմսեր ընթառ» ժողովածուում (1953), Երևան, կապել և ծանոթացնել Ա. Սահակյանի առված է՝ «Իր սիրու-լին երգի մեջ ինչիմանը սիրական բառի տակ եկու-տի ունի Հայաստանը»:

7. Բալլեր, դուք կանաչե՛ք, Բապիր՝ 27/28: Կա նաև 29/3, դարձանորդին շարադրություն, որտեղ 27/28-ի շարադրությունը կրկնված է և հետագա վարդացում ունի: հույսերից գրված են առաջին երկու տողը և կրկնակը: Լրացված է «Ջալաբա-քի բարձունք»-ից և «Հալար ու մի խաղ»-ից: Եկնացանի տեմպային կողմը՝ Allegro՝ հազիվ չի առնված: Հնարագործ է կատարել արական խմբով, ցած տոնում (օրինակ՝ Ար-բեկո միկոր):

8. 9. Կարա էք, խորա էք, Կարա էք, Երկու առանձին դարձանորդանի են՝ 27/20 և 10/28, ուր-վանդորեն շարադրված, երկու դեպքում էլ խոսքեր-ը գրված են: հմբադրելու երկուսը երգի պարզ-չոքերը հարձադրված են երկու ձայնի՝ ըստ և բարձրուն: Կարձադրությունից խոսափելու համար երկուսը երգ կարելի է կատարել տաղերին կից, դեռ ալիքին՝ երկուսից հետո առաջինը կարելի է կրկնել, իր նույն տոնում կամ մեկ տեղ բարձր, և վերջապես, այս ձևով կատարվող երկու երգը կո-րելի է կցի «Բալեր, դուք կանաչե՛ք»-ին որպես հանկերգ.

10. Մանի սաքքի որդին, Եկնացանի թղթ-րում հայտնաբերվել են Կոմիտասից վերցրած միա-կան միջոցին կրկնորդի 2 տող խոսքով (21/1ք և 4) և դարձանորդանի մշակում (30/4), որտեղ երգն ընդարձակված է: Երգանմանից տարբերա-կը կապված է դարձանորդանի մշակումը խոսքի փոքրեկ միջոցով (իմիս պահպանելով Եկնա-ցանի հարմունկան), այդ բարձրաթե՛ք երգը և նրա մշակումը (որ դարձանորդի համար առանձնապես բաժնեկան էլ չէ) չլրացնելու նպատակով:

Հայ գյուղական այս սուգ և անեղք հանդիսացող նշանավոր երգ իրական դիպելի վրա է հիմնված: Այն ամենայն հախճախականության ներկայացում է նախահեղափոխական Հայաստանում օտար վաճառականի վառյալ «անօրինաբան» դժբաղդներից մեկը (աղաղիսի երգերում հաճախ եղբորդանը պատմվում է առաջին դիմելով, երգիչիսկ պոեման հերթի անունը, որպես մի յուրահատուկ «խնայողականագրություն»): Այս երգի խոսքերը, երբեմն բախկան ջառ տեղում, կես քանդակի երգարաններում, միջոց խառն ու աղավաղված միմակում: Դեմար չէ, անպես, կռահել երգին հիմք կանգնած իրադրությունը՝ գնդկոտիկ Մարտին անվանել են և նրա սիրած հեղինակ արանք: Հաշի անկելով երգի երկարատևությունը, խոսքերից ընթացած են միայն 3 բնորոշ տուն, այդ նշանակալի համար օգտվելով, մասնավորապես, նաև Լուսինյանի մի այլ հայկադրությունից, վերջինիս կրա 325/174 ձևադրում (3-րդ տունը):

11. **Նրա չափ.** Բնագիրը՝ 10/34, որ չեղին տարբերություններով գրված է նաև 27/29-ում: Խոսքեր են գրված, 10/57-ում կա միակայն մեղեդին, վերաբերված «Սիրահարական», 27/29-ում անունից նշում կա՝ Vivo: Բազմակայն շարադրությունը որևէ կատարման մասնավորված չէ, դաստիարակ երաժշտության բնույթից է անեղք, կարող է հավասարապես հարմարվել թե՛ դաշնամուրին, թե՛ երգչամանրին: Հաշի անկելով այս եղանակի խիստ մտիկությունը անցյալ դարավերջին և այս դարավերջին մեծ տարածում գտած թուրքական «Ռու խառնադար ինանից չլառնի» երգի մեղեդին (մշակել է Աստու Մալիյանը) և երկու երգերի թվանդականության ընդհանուր նմանությունը («սիրահարական»), խնայողից ժողովրդական երգերի վանական ժողովածուներից անկելով, այդ մեղեդին հարմարեցրել է հայ ժողովրդական կատակերգերի մշտական հերոսանիւններից մեկի՝ Նուսի մանկ ընթաց կատակից-սիրաբանական խոսքերը և Նրանցանի դաշնակույնը հատկացրել է նուազա՛խ խմբի: Պոեմայից դաշնակույնն մեղ, բացի տեսաբանական փոխադրումից, որևէ փոփոխություն չի կատարված:

12. **Հով արեք, արեք չափ.** Այս երգի հայտնական պատմությունը ևս հայտնի է: Արիփում գտնվող Նրանցանի նամակում, գրված Սիսիլիայի երաժշտության դասուսու Պոլա Տեր-Կարապետյանի (հայկադարը՝ իր նախնին աղակերպին) կարգում ենք. «Հարգելի պրն. Տեր-Կարապետյան... Սր

գրեմով դիմում եմ Ձեզ, հույս ունեմ կատարել: Ձեր Անադիստան երկու ժողովրդական երգեր երգվում են, կրտսերների ունեմ, մեկը «Հով արեք, արեք չափ», մյուսը լավ չեմ հիշում, միայն գիտեմ, որ վերջում է հետևյալ խոսքերով՝ «Դուրս դուրս»: Ասեք մեզ զարմ: Այս երգերը կարող էք գրել հայկադարում ևս, իսկ եթե գեթ ելուրականով, առաջին երգը 3/8 կամ 3/4, իսկ վերջինը 3/4, չափավոր չափով: Ինչպե՛ս գրեցեք այդ երգերի մասին հետևյալ տեղեկությունները, նախ՝ խմբով են երգում թե միակայն, երկրորդ՝ արական խումբ է թե իգական, երրորդ՝ ունի սուր թե ոչ և ով է սկսում խմբով թե աղմուկ, չորրորդ՝ այս երգերը երգում են գործիչներով թե ոչ: Հասկանալի է դուք ունեք ազնիվ հեռադրության ժողովրդական երգեր, ինչպե՛ս, ջառ կարապետյանին, եթե ուղարկեք: Մնում միայն հարգող՝ Մ. Նրանցան: 1901, 3 հունիս» (Չնայելի 26 88):

Չափագրությունը գտնում ենք 21/8-ում, գրված կոմիտասյան երգերից հետո և ի տարբերություն դրանց՝ մասնավոր:

Մշակման հայտնի է, «Հով արեք»-ը հայկադարը և մշակել է նաև Լուսինյանը: Նրանցանի մեղեդին կոմիտասյանից տարբերվում է հատկապես միջին բաժնից, Լուսինյանի մշակման անբնականորեն ամփոփ բնույթ է գեղեցկանքին, ամփոփ «խառն» է:

Մշակման բնագրերն են՝ 27/26 (կիսատ), 27/28 և 28/4, որոնց մեջ դաշնակը նույն է, շարադրվածից կենցաղ փոքր-ին տարբեր: Վերջինը՝ քանադավ մաքուր գրված, որ ամենամատչելի է, բերված է այս հատորում: Ոչ մի բնագրում երգչախմբի հայտնականներն չեն եղած, առաջին երկուսում հայկադարը նկատի է անված խառն խումբ (սաղաթուն և այս միացն)՝ մայր մեղեդին, վերջինում՝ արական: Խոսքերն ևս չկան, արտեղ վերջինիս են Լուսինյանից: Նրկորդ անգամ երգված 25—32 տակտերում խոսքերը կոմպոզիցիոն են պահպանում:

Բառ 1-ին. Սարեք, դաշնակ ու բլեր.

Մայրանց գաղղ աղբյուրներ.

Բառ 2-րդ. Սարեք ու աղբյուրներ.

13. **Բնագիրը դուրս կա.** Տե՛ս «Հով արեք»-ի ծանոթագրությունը: Այս երգի միակայն գրվածքը չի գտնվել Նրանցանի թղթերում: Մշակման բնագրերն են՝ 27/27 մաղարությունը (խոսքերը կիսատ, հայկադարներ եղած չեն), հաջորդ էջին սկսել է արտադրել, բայց չի ավարտել, և 28/24 մաղար գրվածի, ուր նույնպես հայկադարներն չկան, իսկ բնական եղանակը երգում է աղմուկ, թե մասերի է եղել

նույն դաշնակունց երգչախմբի հետ փոխան հաս-
կացել են եվազախմբին: հուլիսը լրացած են
«Հալար ու մի խաղ»-ից, 2-րդ անգամ երգելու կը-
հասնում են հետևյալ հնով.

Բառ 1-ին և 2-րդ. Էն դին գանեց, խաճում ելա
չաճ.

Կուտալ ծառեր, խաճում ելա չաճ.

Բառ 1-ին. Արի երբեք չա արեցր.

Տես՝ կոպտիս փողից.

Բառ 2-րդ. Երբեք արեցր.

Տես դարձից.

Այս եւ տարածված, իրական դեպքերի վրա (ուն
կողմի մասին) հորինված երգերից է:

14. Եյա ճոյիկ. Դաշնակունց քաղաքին են՝
10/30 և 27/29: Այ մնում հանձնումներ չեն
եղված, երգչախմբին հասկացված լինել հասկա-
ցվում է 10/30-ում գրված խոսքերից: Այս տարբեր-
կը հարկար տեսակետային մեջ դնելով խմբակիցը
հասկացրել է արական երկնային խմբի: Նույն
ենթադր է կատարել իգական և խառն երկնային
խմբերով: հուլիսը լրացված են «Ժողովրդական
խաղիկներ»-ից և Ա. Դեմիրյանի «Ձեռք» ժողովա-
ծույց:

15. Լաթիք հմ. Քաղաքին է՝ 29/9ա. Յեն ձա-
կանուններ և խոսքեր լինել, բայց բարատրությունից
պարզ երևում է, որ խմբերգային է, սկզբում կա-
նանց, հետո՝ խառն խմբով: «Յեն աղիկ» վերջին
տառ վերջին հատվածը զգուշալ ճառ գնելով, Սե-
մաշանը հասուկ կում է արել (հաճանաբար՝ իր
հիշելու համար), որ այ թե նվազելու, այ դա եւ հո-
գելու է (ձեռնաբար՝ արական խմբի հատկացված):
Վերադառնալով դրված լին: Հարգվելը նույն եղանա-
կը գտնել կոմիտասի № 325 ժողովածուում, որտեղ
գրված խոսքերն են՝ «Լաթիք հմ, տեղս շար ա»,
իսկ դա էինք աղից խոսքը լրացնելու: Ուրեմն, խո-
սքերը գտնելու համար օգտագործված են՝ կոմիտասի

№ 325 ձևագիրը, «Հալար ու մի խաղ»-ը, Բրու-
յանի «Դաշնակունց քաղաքներ»-ը և այլ աղբյուրներ:
Իր մեղեդիով և քնդհանուր դրամատիկ քնու-
թով այս երգը հիշեցնում է կոմիտասի «Ժողովի
ծառ»-ը:

16. Միջանկի. Քաղաքին՝ 12/2ա, երկու տար-
բերակ, երկրորդում չաղի խոսքով: Չալների երգը՝
միջանկի տեղում և քառեր՝ հեղինակին են, իր տե-
սից կում են՝ Allegro և Allegro vivo, խոսք և
վերադառնալ լինել գրված: Չեն Գյումրիի տեղիկ
պարերիցից է, որ պատկան խոսքերով է երգվում:
Կոմիտասի «Ազգայնական ժողովածու»-ում
ինչպես նաև՝ Էլմիստինի ձևագրի երգչախմբին
օր հետագիտ երգչախմբում կա այս երգչախմբի տար-
բերակ, խոսքերը հետագիտ/կատարվածքով չառ նման
երգչախմբի մշակումից/ բայց երգչախմբի-պատկա-
րական քնույթի: հուլիսը կապված են փնտրագրու-
թյան հետ՝

Որդին տալը. «Միտա բարով, իմ մայրին,
Եւ կենի եմ ծնող կալը տեսալակ.»

Այս խոսքերն իրենք քաղաքականության ու արմա-
դություն լինել հարկարում երգչախմբի մշակված
երգչախմբին (որտեղ չուրդագրային քնույթը միա-
զանային ակնթիվ է), ոչ է՝ կա տեղանային երգ-
չախմբին: կոմիտասի 325/196 ժողովածուում գտնե-
լով նման քնույթի և կատարվածքի թերեք ֆուայից
կապված կոմիտասություններով պարեր, և
այնտեղ եղած մեկ տառ խոսքը որպես 1-ին տառ
օգտագործելով, խմբակիցը միտա տեղեր հարկա-
րեցրել է «Ժողովրդական խաղիկներ»-ից:

17. Համարակ. 10/70 և 71-ում կա միանային
երգի երգչախմբի գրանցման երկու տարբերակ,
որոնք թերվում են մեղեդիի կա իսկ խմբադաս
տարբերակի հետ համահամապատասխան երգչախմբին
կատարելով:

10/47-ում ներդաշնակում է: Խնթազընիս հեղինակը կանտատիղը է երգի մասը, միջոյնական որը մանրամասնոր դուրս է հանել: Այս ներդաշնակումն արտագրված է Եփե' 10/62-ում, հետո' 29/44-ում: Մետրի միջոյնական ընթացքի այս կանտատիղումների հետևանքով երգանքի նկղ դարձել է քառադուսի, ինչ-որ չափով խաղաղվել է երա ընտան նրգային ընթացքը և ստանլ երա պարզ անմիջականությունը: Մնայած դրան, Սեմաչանի իմրադրած միջոյնի գեղարվեստական մեծ պտունցիալ է կրում իր մեջ:

27/17-ում մաքրագրված է ակցեսական' 10/47-ի ներդաշնակման տարբերակը: Այստեղ այն վերագրված է երգի «Հառաճեալիս» («Օրորոցային»), հետո այդ վերագրվող խաղել է գրել է՝ «Քրալի» («Ճանախարակ»): Խաղեր լլան, երգչախմբի ձայնատունները երգած լլն, երգի բոլոր տախտակները արդյո լլունեն: Հաղանական է եսաղրել, որ մի երկու աչ մականունների նման, այս է հասկացված է դաշնամուրային կամ որևէ աչ գործիքային կատարման, կերպարային տոր մեկնաբանությունն ես («Օրորոցային») կարող է արդիազգիլ անխոսք կատարվելու դնաշում միայն: Սալան, Խնթազիոր է ներաղրել տակ, որ հեղինակը ինն վերագրվող վերագրանցել է գործիքային կատարման հատկացնելու մատչություննեղ երաժարվելու պատճառով:

Անկան աչ ներաղրություններից, Անկան առնելով մուրդրայան այս առեղծագործության և դրա եկնաշնակման դաշնամուրման վառ երգային բնույթ, ներդաշնակումն արտեղ կոմիտասյան վերադարձրված է քառական երգչախմբի համար, տախտակներում անլլացված են համապատասխան Ֆրգլները ակցեսական անդրոյնները: Խոթ հուզականության օժոված այս խմբերեն անմրաներ է կատարել poco rubato, աննալ ու եկնեանզ խոցների բովանդակության և սրանաղրության համեմատ փոփոխելով (տես աչ մասին հաստերի տախտակը):

18. Լուսնակն անուշ, Միանայն երգը կոմիտասի՝ եկնաշնակին հանեմած ձայնադրություններից է՝ 21/4, մեկ տուն գրված հետևալ խոցներով.

Լուսնակ գիշեր՝ հոգին անուշ,
Վաթ, թ, թ, թ, թ,
Ա, թ, թ, թ, թ,
Կարմիր քլեր՝ պաղն անուշ,
Կանկն ես քաղի՛ն՝
Չեմ տար քո քաղին:

Մեղելին որը տարբերություններ ունի կոմիտասի՝ հետագրվում մական տարբերակներից (տես՝ կոմիտաս, Երկերի մուրդման, հատ. 2, տուն երգի ձայնադրությունը):

Դաշնակման բնագրում (22/6ա) խոցները և խմբի ձայնատունները գրված լլն, տական շարագրությունից միանգամայն պարզ է, որ երգը հասկացված է արական խմբի, դաշնամուրի նկղադրությամբ: Թանի որ այս երգի խոցները մուրդրոյն մեղ գոյություն ունեն իրենց անդրությունյան (թնն որը տարբերակներով) և աչ անդրությունը գեղարվեստական բարել արմեց է եկնաշնակում, հարմար գտնելց կոմիտասի օրինակով երաժարվել «Լուսնակ գիշեր» տարբերակից և հաստրում գնտելել խմբական խոցները:

19. 20. Վաթ եմ քաղել և Անկեն եկավ. Միտուն երգի մական տարբերակներ են: Բնագրերը՝ 8/1, 10/39, 10/40, 10/57 (միանայն մեղելին է մեկ տուն խոց), 27/17ա, 30/9ա, 42/10ա (մուրդրոյն երգի բարել գտնուող): Ձևաղղվում են՝ ա. 10/39 և բ. 8/1: Երկրորդում վանադանության համար օգտագործված են կոմիտասի մականմեղ անդրական երգան իրգանած «Անկեն եկավ» խոցները: Նույնպես անդանական մեղելին համեմատությամբ հետադրարական տարբերությունը կոմիտասիցն տակ տի երկու ութերդրականներն են, փոխանակ աչ տեղի համար տալուական մեկ քաղրդի: Վեր

թված չբոլոր քննադրերում, ներառյալ միմասկն ան-
գղոն, այդ տեղն արդեն է: Ինչպես գրեթե միշտ,
Հայաստանները եղան չեն: Ա տարբերակը հնա-
սարդը է կատարել նաև իրական խնդր, ինչպես և
Բ տարբերակը՝ միայն իրական կամ միայն արա-
կան խնդր: Ա տարբերակի խոսքերն արտադր
յազգված են գրություն ունեցող ժողովածուներին:

21. Չեմ կրեա խաղա. Դաշակեան ներկ տար-
բերակ կա՝ 22/5, 30/5, 30/6՝ դաշակեանից ա-
զատ շարադրություն, և 29/1ա՝ դաշակեանի նկա-
զանցությամբ երգի և պարի հատկացված շարա-
դրություն, թեև նրանցին մասը քննադրում առանձին
տողի չի գրված և խոսքերն էլ չկան: Այս վերջինը,
որտեղ դաշակը միակզանայն ձրոնի է, Վանդ-
կած է հաստորում: Շարադրությունն արտադրում
փոխված է և փոխադրված հարմար տեսակետով:
Այս կատարվողները դաշակեանի մասում կատար-
ված են որոշ օկտավային ցատկերներ: Օգտագործ-
ված են իրեն, ամենատարածված խոսքերը:

22. Չեմ կրեա եր. 10/37— պարզագույն դաշ-
ակեան դաշակեանի համար, դա տարբերակները՝
10/42—44: 10/63— դաշակեանն ուղղված խոսքի,
գրուց և խոսքի ու դաշակեանի համար, խոսքը մեկ
տուն գրված: Այստեղ առանձին եղված է հետևյալ
կատարը.

որ օգտագործված է 9/8 տարբերակում: 27/17ա և
27/26ա— մեներգել, խոսք և դաշակեան— պար-
զագույն դաշակեաններ են: Այս չորրորդի համեմա-
տաբար կատարող են՝ 9/3, 7, 8, և 14՝ մեներգել,
խոսք և դաշակեանը (նկարագրող է նկագայություն):
9/7-ը ամենից անպարտուն է: 9/8-ը ամենից քնար-
ան է, թեև միապարզ, եսկան տարբերությունը
նախորդից պի է, որ արհիֆոնիայի տարբերակ հա-
մեմատաբար հարուստ է: Այս հաստորում վերած-
ված է 9/7-ի տարբերակը, խոսքի մասնակցության
մասին նշումները վերցված են 9/8-ից: Կատարված

են խոսքադասան շարունակներ և կրճատումներ, խո-
սքերը լրացված են Կոմիտասի դաշակեան դարձած
խոսքադրուսից («Հալար ու մի խաղ»):

23. Մանգիլ, 10/23-ում հիմնական դաշակեանն
է, որ միայն չբոլոր քննադրերում կրկնվում է: Ինչպես
մի քանիսն այդ դաշակերում, շարադրությունը կարող է
հարմարվել թե՛ ցուտ դաշակեանից, և թե՛ միա-
կայն նրդի համար դաշակեանի նկագանցությամբ,
որի մեջ անբողոքությամբ կրկնված է մարի մեղեդին:
Այս վերջին մեկնաբանության օգտին առում է այն
փաստը, որ 10/23-ում մեղեդիի տակ խոսքեր են
գրված, իսկ 27/24 և 27/29 քննադրում նախադա-
տարյուններին մեկն միտ եղված է ՕՈՁ, մյուսի մոտ՝
ՕՈՂ, այսինքն՝ գրված է որպես աղբյուր և տղայի
լրջերգ:

10/23 և 27/29 դաշակեաններն առանց նախա-
բանի և վերջաբանի են, 27/24 և 27/36՝ նկալ հե-
տադրական նախաբան և վերջաբան ունեն: Այս
տեսակետից ամենից ամփի բանկան 29/5ա տար-
բերակը վերածված է հաստորում: Մեներգի մասը
քննադրում առանձին տողի վրա չի գրված, արտադ
առանձին որոշ գրեցներ, խոսքերը վերցված են եր-
գարաններին: Երգը կարող են կատարել նաև ա-
րական և իրական միմասկն խոսքեր: Անդրու, կա-
րող է նաև նկագվել որպես դաշակեանից պիտ:

24. Մանգիլ առն ու բանի, Բաշկիրն է՝ 8/3,
անթերևադր, խոսք գրված չէ: «Ձան ծաղիկ»
կրկներգային դարձակները քննադրում խառն
խոսքի համար են: Երգն անբողոքությամբ միայն աղ-
ջիկների խոսքով կատարվելու հնարավորությունը
ցույց տալու նպատակով (այսպիսի կատարումն,
անկասկած, ամփի գործնական է) տներին և բառի
ֆրազները տրված են 1-ին և 2-րդ պետքին, դժ-
վարություն չէ նույն կատարել և խաղ խոսքով:
Տպագրվում է նկագանցության մասի կրճատումնե-
րով, խոսքերը խոսքագրված են երգարաններում
առանց ներկայացված մանրամասնից:

25. Եւսեմ զարդեր. Կան երկու կիսատ զարդադրոյուն (20 և 28/18) և յոթ լոբի, ստանկին թղթի վրա մաշուր արտազան շարադրոյուն՝ 13/1-ից մինչև 8 էջը: Այս յոթից երեքը ֆա միւնթ են, մնաց՝ ֆա-դինգ միւնթ: Առաջին երկուսը վերնազանգ են ժողովարանի երգ, վերջին երեքը կրում են Եկնազանի ստորադրոյունը: Առաջին սկզբից մինչև վերջ հասկայված է երգի, դաշնամուրի նվագակցութեամբ, երկրորդում մի քանի հասկայված երգում է միայնակ տաղաբուն, երրորդում՝ երկու հասկանները երգում են՝ միմյանակ տաղաբուն կամ տնոր, չորրորդում՝ միմյանակ քաթառն (Պալմաթար) կամ տնոր է ունեցել որդանի երգիչներին): Բուն երգաշարակցական մեջ տարբերութիւնները չեղին են, մասնաւորապէս՝ 3-րդում հանկ է 2-րդի մեջ եղող երգիչների յուշական 4 տաղանք: Այստեղ պետեղիկ է 3-րդը (13/5—6): Հետեւեղ ինդիանի խորագրոյական սկզբունքին, տաղաբուն տարբերակից հանկած են խախտ յուշական էի 2 երգաշարներ և երկու նախադասութիւնների համեմակ կրկնաւորութիւն: Տեմաք, երանգներ, խախտ կարգի և նվագակցութեան նշանները ինդիանիկն են: Խոսքերում կատարված են խորագրական փոփոխութիւններ և որդ լրացումներ:

26. Բին, քին, քնեղով տաղիկ. Խոսքաւոր զտաղած Կախագրութիւններից է (21/3), ինչ սեռաթաւաք գրված մեղիքի վրա հետազոտում մասնաւոր տակտի գծեր է նշանակել, երգի սկզբը դնելով 4/4 տակտի 2-րդ մասում: Այդպես միմյանակ մեղիքին սկսված է Կան 42/10-ում: Դաշնակնառն բնագրերում, սակայն, մետրական երկու այլ տարբերակ կա՝ մի դեպքում մեղիքին սկսվում է տակտի 3-րդ, մյուս դեպքում՝ 4-րդ մասում, սխալ ճշգրտել է ստեղծում, և կատարումը դժվարանում է: Այստեղ գետեղեղով, մետրական խորագրութեանը պատկերից 21/4-ի և 42/10-ի տեմա: Երկու բնագրերում էլ խոսքը գրված է տառերին տողերի վրա, 29/10-ում դա միւնթ է և նախանկաջ չկա, 14/1-ում սոլ միւնթ է, նախանկաջով: Ներկա տպագրութեանը կատարվում է այդ երկուսի իման վրա: Խոսքերը լրացված, խորագրված են:

27ա և 27բ. Մքր խոր պաղկեզ զինգման և Երթակ Ստանդ. 27/23-ում դաշնակնառն նախանկառն օրինակ է ուղղումներով: 42/10-ում գրված է Երթակ Ստանդ-ի 1-ին հանդ: 22/8-ում միւնթի վերջ մաշուր սեռաթաւաք գրված է երկու երգը, խոսքերը գրված չեն, սակայնաւոր է: Հետաքննական է Եկնազանի հետագրի վրա Ռոմանոս Մեղիք-

յանի՝ «Ին համար անծանօթ» երգ է, Tonus durus, (Ք հանկ)՝ մակագրութեանը, որը վերաբերում է 1915 թվականին, երբ Կան ցուցակագրում էր Եկնազանի հետագրերը, այս ցուցակում Կան (էջ 5) դա երգած է որպես անծանօթ երգ:

Բնագրում նվագակցութեան մասին որևէ նշան չկա՝ դաշնամուրով է թե նվագաներով (կապիթ): Մեղուգ, երկու հանկ էլ հետագրի է կատարի: Նվագակցութեան որդ տակտիքի յախալանց սակաւանկուն լինելը պետք չէ դիտել որպես թե-րագրութեան, այլ տեսակետից բնագրում պատկերներ լինել, ինչպէս աղպես, էլ մասնակ է: Խորագրական մասը ստանկին նվագակցութեան լուծի:

Հայ ժողովրդական, աղանակակն ցարտուն թեմա ունեցող այս երկու նշանաւոր երգերը ժողովրդի մեջ էլ գրաւացում են, ընդ որում, երրորդ երգը կամ հաջորդում է առաջին երգի ամեն մի տեսակին տակ, կամ կատարվում է առաջին երգը («Մքր խոր պաղկեզ») անորոշապես և վերջում որպես խորագրակ՝ երկրորդը («Երթակ Ստանդ») կամ «Ստանդ»): Եկնազանի մեղիքին Կան կարելի է կատարել այդ երկու հետագրեր հանդի: Խոսքերը աղպական տնորով շատ ժողովածուներում են գտնուել: Այստեղ քերական իմանական վերջած է Ա. Գեմուրյանի «Բնագր»-ից (1907), որը քալակնառն մտքից անդադարանում է Եկնազանի ժամանակի արևելահայ ժողովրդական երգը: Բառակցի Կ-ն, ինչպէս գրուի ժողովրդական շատ երգերում պետք է արտասանել է Տեմա Կանգնեղը խորագրի նշանակման են:

28 ա և բ. Անա, մաղկեզ կարմիր արե. Այ կերպ կրվում է Հառիք երգը (Դա՛ֆու «Կարմիր» վաղից): Չառապան տպակցերի երկում է, որ դիտել անցյալ դարի վերջերին շատ տարածված է եղել հայկական դպրոցներում: Բնագրեր են՝ 10/6 (արական), 10/16 (խառն) և 10/76 (սոլ մաժոր, առաջինից այդ եակնառն տարբերութեան լուծեղող արական խառն): Տպագրվում են առաջին երկուսը: 10/76-ում խոսքերը մեկ տուն գրված են, պատեղ քերված է լոբի:

29. Զարթոյ, որդակ. Սեղալում յալորեն տա-րածված հայրենամարտական երգերից է, մեղիքին ցարտուն ունի աղանաք տարբերակներով: Երկու տնոր պատկերակն նշանակութեան, որպես հայ աղպան ապագապական աղպարի՝ երանգութեան մեջ գտած անդադարանման երանգներինց մեկը, որ արժանացել է Եկնազանի ուղղութեանը: Բնագրեր են՝ 10/70 — միմյանակ մեղիքին և խոսքը, 10/72

էրանգալիքի տեսակեայ մարմաներն սկսեցան շարադրուիլ: Վերադրված է Marcia funebre (Քարան ցափր): հայական հաս-
վանքի համար նախատեսուած չի գրված, հի-
սաբոյն է, որ դաշնամուրը կրկնէ է յանդգանի
մասը և աշխարհ դնելով տեղի յետադրուի
նախադրված առ ատակն չի գրված: Տարադրվում է
փոփոխութեամբ:

36. Տեք, կեց գա Վառ. Այ կրօյ կրօյն է
Ազգան օրինեք: 10/11-ում թաւադրված մաշտ
գրված է միայն յանդգանի հատվածը: 25/2-ում
ամբողջ երգն է, յանդգան մաշտ դարձրել, ինչպիսի
«Լեռն...»-ում (տես այդ երգի ծանոթագրութեան)
ստակն նախատեսուած լուսի գրված: Վեր-
կիցա ընտրելի տարադրվում է յանդգանի մասը
փոփոխութեամբ:

37. Ո՛ր Հայոց աշխարհ. Նախապէս «Ո՛ր Հայոց
աշխարհ» խոսքերով, իրենց ներկայացնել է ա-
ղայն: Վերջին տարիներս այն կատարուական պը-
րանդիկաւում երբ կանց ստացավ Ս. Տարեցու
վերադրված «Ո՛ր Հայոց աշխարհ» խոսքերով, և
նկարն է որպիս Հայաստանին ու հայ ժողովրդին
ստործած ընտրելու հետ: Քաղաքի 17/3 և
87 երգն են, վերջին երգնախալին ծաղկաշու-
թուն ունի՝ «Երանգութեան Մ. Երանգանի»: Տար-
գրվում է մտքի թնի յանդգանով:

38—43. Հայ հայ ժողովրդական երգիք. Գը-
ված է արական քառամաս յանդի համար: Երգա-
յան ղեկավարութեան, ռուսական երգչախումբով
կատարվել է 1889 թ. դեկտեմբերի 30-ին Պետե-
րբուրգի Մարիինյան թատրոնում տեղի հայ ռուսա-
ների կազմակերպած ազգային երեկոյին: Հայն
ընդգրկում է՝

Ողբի տեք.

Տօրն օր, յոյ գիշեր և Մտն ես էջին.

Առաջարկ ցաղցն և տեղն հաճին.

Մայն կեցի Եղբորմիջ.

Ողբ-մայր կռիւն էք գալիս.

Կեցի Կեցի:

Դրանցի երկուսի՝ «Առաջարկ ցաղցն և տեղն»
և «Մայն կեցի» միասին գրանցումները կան
№ 21 տեսքում (նշ 7 և 11), երկու տեսքի վերջին
երկու էջին կան՝ «Ողբի տեք» և «Տօրն օր, յոյ
գիշեր» յանդգանի դաշնամուր փոքրին:

Միասնակ թղթի վրա գրված են այս երգ-
արի պարտիտուրները և պարտիտները: № 16՝
պարտիտուրներն են: Արգելական տարբերակում

բոլոր երգերը, քայի աշխարհական «Կեցի Կե-
ցի»-ից, լրա-ում են սկսվում: Հախտապար, ընդ-
հանուր տեսակետան միասնակութեան խո-
սքերու նախադրված ստեղծի երկու երգ մեկ տե-
ղիքին փնական երգի են գրված (16/1 և 2):
Առաջինը՝ կարել է միասնակութեան և քայի
սկսվում ու աշխարհում է երգի՝ աշ տեսակե-
թան մեջ: Այս փոփոխութեան պարտիտներում աշ-
ված չէ, գործնականորեն կարելի չկայ:

№ 28՝ պարտիտներն են: Պատմական են՝
4-ական 1-ին, 2-րդ տեսք և 1-ին քառ, 3-ական 2-րդ
քառ: Բացի երկու պարտիտից, մնացած թղթերում
խոսքերը ռուսառուս հայերեն են: Երկուսի հաջ-
առա խոսքերը գրված են Երանգանի մեջով: Ռու-
սառուսները մեկ խոսքից ետևանա Երանգանի
մեջով է և կիսատ է թողնված, հախտապար մե-
տաքից փառ լինել, չառնառով: Մյուսները գը-
րված են ուղիղ պարզ մեղադրով, որը երանգան
է տալիս Գըրգի կազմակերպի մնացորդ: Վեր-
ջինս այդ ժամանակ Մարիինյան թատրոնի յան-
վարն էր: Մի ցանկի վրա երգչուկները (հախտա-
պար՝ Մարիինյան թատրոնի երգչախմբի արտիս-
տներ) գրել են իրենց ազանունները: Երկու հայ-
տառների մեջ (1-ին քառ) երգի է նշանակել հայ
երգի Բնորդ Առաջնապարտիտ-Մարիինյանը
(պարտիտի վրա դրանք է երա սեմանական կե-
քը): Մյուսի վրա երգի տեղն չկա, քայի Երան-
գանի մեջով գրված է՝ «Репетитива 1-го застрга
28-го в 9 часов у меня и 29-го в Мариинском
театре генералы»:

(«1-ին փոր» վաղ 28-ին, երեկոյան ժամը 9-ին
ինն մտն, և 29-ին Մարիինյան թատրոնում գը-
նալի փորն):

Այդ ընտրված և դժկարին, միևնույն ժա-
նակ լիզվով ու մեղեդիական ուղի երգիչների ան-
հանուր ստեղծագործութեան երկու փորով կատա-
րելի քառ հաշիւ չէ կարող ստացվի: Ստեղծի
տվյալներով երգերի իրոյ «սեմանգը են երգի»,
քայի ուղիղլիքները, ժամանկութեան երիտաւոր
հայ ռուսառուսները «ստեղծի ծափահարել են»: Ձերմ
ընդունելութեան պետք է քաղաքի կատարված
երգի ազգային-հայեցանախական՝ աշ ժամանակ
հայ երիտաւորութեան յիստ հուպանալի քո-
վանդակութեան:

Պարտիտները որոշ տեղերի են պարտիտներ
ես երգիչի տեղին և երանգալիքի մասին, որ
նախապէս գրված չեն եղի, քայի միայն փոքրիկ
ընտրված են նշանակվի:

Երգարդը հրատարակվում է կիցով մնացոր-
դից, պարտիտուրներ և պարտիտները համ-
մասնակ են, մեկով միայն ցանցված (խոսքերի
մասին տե՛ս հանդիս նախաբանը):

«Նեցցե Ճեյուս»-ը պարտիաներում և պարտիտուլում տարբերությամբ ունի: Նախագին 2-րդ և 4-րդ ձևերի համար գրելով ձգվող Ճեյուսներ, հետո, հավանաբար խոսքերը կրճատ շարադրելու դժվարության պատճառով հրամայել է այդ տարբերակից և պարտիաներում գրել է այն տարբերակը, որը համեմատաբար կատարյալ է և վերելված է արտել:

Երգչախմբը կատարման ժամանակ նվագակցություն է ունեցել: Պարտիաներում առանձին երգերի սկզբից 2 կամ 4-ական տակտ պատկաներ են դրված: Պարտիտուլներում, տեղ-տեղ, այս կամ այն երգի համար եղանակ է հարվածակից գործիքների նվագակցության սխեմը: «Նեցցե Ճեյուս»-ի համար վերջում դուրս է գրված պարտիտուրային հետևյալ հատվածը.

Flute
(Ֆլայտիստ)

M. Soprano
(Ս. թմբուկ)

Bassoon
(Բասոն)

Tenor
(Թենոր)

H. Soprano
(Դ. թմբուկ)

Մյուս երգերի նվագակցությունն ավելի պարզ է եղել: Պեսը է ճեյուսային՝ հարվածակից գործիքների ուղեկցությամբ պզտի էֆեկտ է առաջ բերել, մասնավորապես՝ «Նեցցե Ճեյուս»-ը պեսը է հնչել և չարս ավարտվել բարձր ոգեխելվածությամբ:

44. Համառոտ աղյիս. 27/33-ում դաշնակցման առաջին փորձերից մեկն է կամ առաջինը: Մասշտաբը է ինչուտուրան հարվածակից նվագակցություն գրել, բայց հետո մեղեդին մտքից է նվագակցության մեջ: Անավարտ է: Այստեղ էլ գրադել է նախաբանի գրադակարգը, որ իրենից ներկայացրել է երգի 2-րդ նախադասության սկզբից պարզապես երկար քանակությամբ, փոքր-ինչ սեմիոնիտայն բնույթի: Նույն կտրվել է ծառայել է որպես վերջաբան: 14/2-ում նույնի ավարտված շարադրությունն է, վերջապահի երկու տարբերակով: 22/7-ում ավարտված մաքրագրություն է, առանց նախաբանի և երկ վերջաբանի: 10/51-ում միայն մեղեդին է խոսքով, 10/41, 45, 46, 48 և 50 էջերում երգի գրեթե միջոց նույն դաշնակցում կա, 48 էջում նոր, կարճ և արտահայ-

տել նախաբանով և վերջաբանով: Ներկա հրատարակության համար օգտագործված են 22/7 և 10/48 քանակները:

45. Գլխից-գլխից կառույց. Այս երգը ժողովրդի մեջ գոյություն ունի երեք տարբեր խոսքերով՝ «Ան-ձուրը հայ մանկանց», «Ան սիրուհի» և «Հայրիկ, հայրիկ»: Առաջին երկուսից մեկը միայն փոխադրություն է, երկրորդն ինչուտուրան հորինվածք է, հարմարեցված երգի եղանակին:

Եղանակի ժամանակ երեք ոտանավորն էլ հայտնի են եղել և նույն եղանակով երգվել են: Քանի որ նրա քանակներից ոչ մեկում խոսքեր կամ վերջապահ չկան, դժվար է որոշել՝ ինչ խոսքեր է նկատի ունեցել: Գեղարարությունը արված է Ա.

Սպեկուլյացիայի «Ան սիրուհի» ոտանակի միջոցով ներկայումս կախողն տարածված խոսքերին:

Մեծերից մշակման քանակներն են՝ 27/34—35, որտեղ երեք անավարտ շարադրություն կա (դրանցից մեկում երգին առանձին տեղ է արված) և 8/2-ը, որ համեմատաբար ավարտուն վիճակում է, քանակը մաքուր գրված, երգն առանձին տեղի վրա, հեղինակի որոշ խոսքերով: Այս վերջինը խմբագրական որոշ շտրկաներով կետեցված է հատարում:

46. Աղյիս նախքան Պոստիման երկու տարբերակներից՝ առաջինը 10/21 և 14/2՝ դաշնակցության թեթի շարադրություն է, 14/2-ում վերջապահված Ռոմանո, և երկրորդը՝ 22/1, 2, 30/1, 1-ը՝ երգ և դաշնակցություն, որից մեջ հեղինակը կտրվել է մաքր մեղեդիի կատարվածից շատերի փոխարեն, և դրանով այն տարբերվում է խմբակն մշակումից (էջ 17): Ներկա հրատարակությունը 22/2-ից է խմբագրական մի փոփոխությամբ՝ նվագակցության մեջ կրկնապատկվող մաքր մեղեդին փոխադրված է

օկտաճա ցած: Հեղինակային թուր օրինակներում խոսքերը գրված չեն: Քերվում են գրություն ունեցող զանազան երգարաններից:

47. Միջուկիս, չիզ համար. Թատերական նշաժըդուդական մեջ ժամուկ առած «Աղջիկ դու սիրուն» հորդորական այս երգը, որ անցյալ դարավերջին ակնքան տարածված է եղել Թիֆլիսի հայության մեջ, քնակահարար ըստ պատկերել է նաև Մ. Նկմադանին: 9/4, 10/24, 26, 27, 32, 49, 60, 61, 26 /12, 27/16— այս կամ այն չափով աճարտված դարնակման քնագրեր են (10/49-ում գրված են մեկական տուն խոսքեր): Տպագրվում է Պ 26 Անասգրից, որտեղ աճարտված ենթադրականը գրված է երկու օրինակ: Դրանցից մեկում հորդորակ երգի համար եղված է հարձանային գործիքների նվագակցության օրիմ, հավանաբար, մտադիր է եղել երգն հատկացնել ձայնի և նվագախմբի: Ըստ հեղի-

նակի նրան մեներգիչը տեղոր պետք է լինի: Ուշադրություն՝ արժանի է մեղեդիի բարդին տարբերությունը ներկայումս կենցաղում գրություն ունեցող և աչ հեղինակների մշակած տարբերակից: Երգը տպագրվում է տիֆլիսկական որոշ խմբագրամով:

48. Գազ աղբյուրի մասը. հոսքերը Ջիվանուն են, եղանակը վերագրվում է նրան: Նախորդի նման տարածված այս երգն ևս Նկմադանը մշակել, դարձրել է տոմաս: 30/5 և 22/3—5 քնագրերից երկրորդը լրիվ աճարտված շարադրություն է, որոշ թեյություններով և զրիպակներով տպագրվել է «Արվեստական ալմաստ» ամսագրում (1956, Պ 3) և Ըարա Տալանի կազմած գրամատական երգերի ժողովածուում: Այստեղ տպագրվում է տիֆլիսկական մանր ըսկրաններով:

Ռ. ԱՅՄԱՆԵ

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արձեստի ինստիտուտի կողմից	3
Խմբագրի կողմից	4
Մակար Եղմայան (կենսագրական ակնարկ Մ. ՄՈՒՐԱՆՅԱՆԻ)	8

Խ Մ Բ Ի Ր Գ Ե Ր

1. Աղաղը Ջեղաթիլ ա	11
2. Սիրուն է	12
3. Բազ թարթ (ԱՇՈՒՂ ՄԻՍԿԻՆ)	14
4. Աղբիկ նազերով	17
5. Մամեղ, ծամեղ (ԱՇՈՒՂ ԹԼԱՆ)	19
6. Զո փափազով (ԶԻՎԱՆԻ)	21
7. Բաղեր, դուք կուխանք	23
8. Կոլոս էր, խորոս էր	25
9. Ղալանգ է	25
10. Մանկ սարքի որդին	27
11. Եղտ ջան	29
12. Լով արև, սարթ ջան	30
13. Բերդից դուրս ելա	33
14. Ելա եղիկ	37
15. Ղարիք եմ	39
16. Սիրունիկ	41
17. ժախարակ	42
18. Լուսնակն անուշ	44
19. Վարդ եմ քաղիկ	47
20. Անքեն եկավ	49
21. Չեմ կրեա խաղա	52
22. Զոնա-զոնա էր	54
23. Մամբիլ	58
24. Մաղիկ ասեմ ու շարեմ	61
25. Նանու զարդեր	63
26. Զելե, քելե, քելով աղբիկ	66
27 ա. Մըր խոր պաղկն զերեկման	72
27 բ. Երբանց Սասերուլ	74

28. Անա ծագեց կարմիր աքի (խոսք ԲԱՅՅՈՒ)	76
29. Զարթիր, որդյակ (խոսք Պ. ՆԱԹԱՆՅԱՆԻ)	78
30. Հնուս եմ քեզմե (խոսք Գ. ՄՈՒԲՏԵԱՆԻ)	79
31. Երգ մեռեալ հայրենասերի (խոսք Ս. ԵԱՀԱԶԻԶԻ)	80
32. Կիլիկիա (խոսք Ն. ՌՈՒՄԻՆՅԱՆԻ)	81
33. Թաղումն քաղաքագույն (խոսք Մ. ՊԵՇԻԿԱՇԱԵԱՆԻ)	85
34. Պաշույն ազարայրի (խոսք Ղ. ԱԼԻԵԱՆԻ)	89
35. Լոնք... (խոսք Ռ. ՊԱՏԿԱՆՅԱՆԻ)	90
36. Տեր, կեցո զու զհայս (խոսք ԹԱՂԻԱԳՅԱՆՅԻ)	93
37. Ո՛վ, Հայաց աշխարհ (խոսքի վերածնականը Ս. ՏԱՐՈՆՅՈՒ)	94

38—43 Ե Ա Ր Լ Ա Ռ Ժ Ո Ղ Ո Վ Բ Դ Ա Կ Ա Ն Ե Ր Գ Ե Ր Ի

Ա) 38. Ողբույն ազեր	95
Բ) 39 ա) Տերն օր, յոթ զիշեր	96
Գ) 39 բ) Մտեր ես էզին	96
Դ) 40. Առաժառան քաղաք և անուշ հովեր (Պ. ՂԱՓԱՆՅԻ)	98
Ե) 41. Չայեց հնչեց Էրզրումին	100
Զ) 42. Ոլոր-ժուր Վուրի եր գայիս (խոսք Ս. ԳՅՈՒԼԻԱԳՅԱՆՅԻ)	100
Է) 43. Կեցցե Ջեղթուն (խոսք Հ. ՉԱՐԲԱՆԻ)	102

Մ Ե Ն Ե Ր Գ Ե Ր

44. Համեստ աղբիկ	104
45. Գիշեր-ցերեկ կոտորանք	106
46. Աղբիկ եսպերով	109
47. Մթուկիս	111
48. Պաղ աղբուրի ժող (ԶԻՎԱՆԻ)	115
Ե Ա Ն Ո Ք Ա Գ Բ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ն Ե Ր (Ռ. ԱԹԱՅԱՆԻ)	119

Լրաց. խմբակը՝ Լ. ՀԱՅԿԻՍԻՍԻԱՆ
 Նկարիչ՝ Զ. ԲՈՂՈՑՈՅԱՆ
 Տպ. խմբակը՝ Զ. ՀԱՅԿԻՍԻԱՆ
 Տնկ. խմբակը՝ Զ. ՄԵՐՈՒՐՈՑՅԱՆ

Հանձնված է տպագրության 22/VII 1970 թ. Մատուցված է տպագրության 22 IX 1970 թ.
 Քուլցի 007/801/9, Լրաց. 14.8 ժամ. - 1 ներքին տպագր. 19.8 ժամ.: Նկար 1 ս.:
 Վնայաստան Հրատարակչության, Սրբան - Զ, Ներքին Զ:

1970 Միջնորդների սովորի ժամանկ պետական խմբակի գլխավոր խմբակային խմբակի
 Մեղադրարի սովորի գլխավոր խմբակային, Սրբան, Ներքին Զ:

